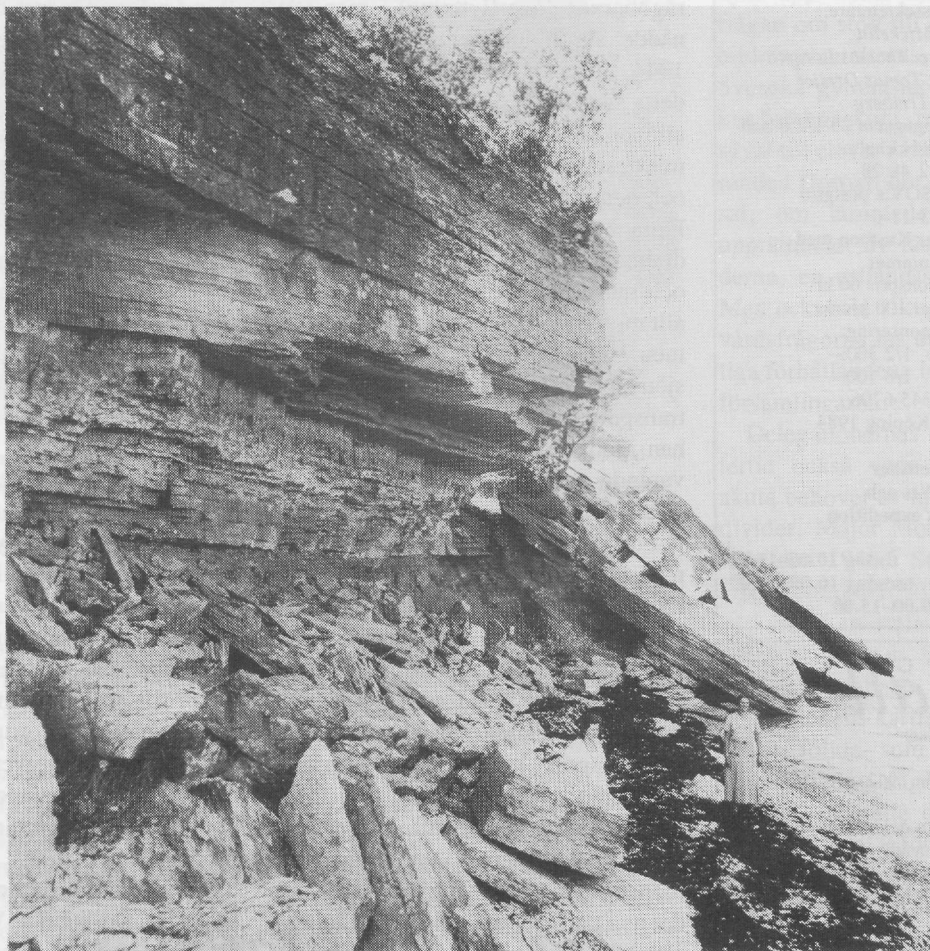

KUSTBON

FÖRBINDELSLÄNK
FÖR
ESTLANDS SVENSKAR

NR 1 ÄRGÅNG 41
MARS 1984

Klinten, Lilla Rågö.

Foto Per Söderbäck

Förbindelselänk för
Estlands svenskar
Utgiven av kulturföreningen
SVENSKA ODLINGENS
VÄNNER

Redaktör: *Edvin Lagman*
Redaktionssekreterare:
Hugo Mickelin

Ansvarig utgivare: *Thomas Lorentz*
I redaktionen: *Tomas Dreijer*
Göran Treiberg

Red. och exp. Vikingagatan 25 1/2 tr ned
113 42 Stockholm
Tel. 32 48 78

Kustbons & SOV:s postgiro
35 13 11-6

1984 utkommer Kustbon med
fyra nummer

Prenumerationspris 60 kr
Dödsannonser 100 kronor

Övrig annonsering:
1/1 500:- 1/2 300:-
1/4 150:- 1/8 100:-

ISSN 0345-6706
Civiltryck, Köping 1984

**Öppetider
i SOV:s och
Kustbons expedition**

måndag 10.00–13.30 tisdag 10.00–15.00
onsdag 10.00–15.00 torsdag 10.00–13.00
fredag 10.00–15.00

Innehåll

Minnesvärda händelser av <i>Edvin Lagman</i>	2
Ett tidsdokument från 1942 av <i>Elmar Nyman</i>	3
Rapport över svenska delegationens resa till Estlands svenskbygd jan.-febr. 1942	4
Gerhard Hafström 80 år av <i>Viktor Aman</i>	7
Lousningen på Holman å kourdu av <i>Arthur Ambrosen</i>	8
Några drag ur Dagös historia av <i>Jörgen Hedman</i>	12
Estlandssvensk folkminnessamling i Helsingfors 2 av <i>Stig Appelgren</i>	13
Inga Bergholtz 70 år av <i>T S</i>	13
Henrik Lorentz	14
Runökväll av <i>Thomas Lorentz</i>	15
Karl Boman 80 år av <i>Elmar Nyman</i>	16
Notiser av <i>Hugo Mickelin</i>	17
Ungdomstävling	17
Fängslade estniska essärer av <i>Edvin Lagman</i>	17
Estlandssvenska bygder. Rågöarna. <i>Ur Allsvensk Samling 24 maj 1932</i>	18
Rågöbornas luciafest av <i>Hugo Mickelin</i>	19
Tavlor i Linköping av <i>Olof Fahlén</i>	19
Alfred Mählbergs dagbok (slutet)	20
Till minne av Peter Grahn av <i>Carl Tydén</i>	21
Estlandssvensk hundraåring av <i>Tomas Dreijer</i>	22
Familjenytt	22
Vi lyckönskar	23

Edvin Lagman

Minnesvärda händelser

Liksom 1983 är 1984 ett märkesår i estlandssvenskarnas historia. Det stora uppbrottet från svenskbygderna i Estland började visserligen 1943 (egentligen 1940, med de första 110 rågöbornas överflyttning), men det nådde sin höjdpunkt och avslutades 1944, alltså för fyrtio år sedan. Under detta sista år i Estland blev situationen alltmer trängd, människornas ekonomiska ställning hade stadigt försämrats och den politiska situationen var svår. Flera årgångar av de yngre männen drabbades av tysk mobiliseringsorder och måste uppbjuda all fyndighet och allt mod för att klara sig undan. Strömmen av små flyktningbåtar över Östersjön fortsatte, och de "halvlegala" transporterna med motorskonaren Johan räddade huvudparten av de kvarvarande estlandssvenskarna över till Sverige.

För de nyanlända började anpassningsprocessen i det svenska samhället, som – trots att vi hade trott oss känna det som ett andra hem – ändå medförde så mycket nytt både i yttre, organisatoriskt, och i inre, livsföringsmässigt, avseende. Trots att vi hade samma språk, möttes vi och sverigesvenskarna i många stycken som främlingar. Anpassningen till de yttre formerna gick fort och utan gnissel, inmönstringen i den nya livsföringen och det nya tänkesättet – eller förhållnings-sättet – kom däremot, naturligt nog, att aldrig genomföras helt. Vi är liksom andra människor en produkt av vår uppväxtmiljö, och den form vi fick i denna kan inte omskapas. Men jag skulle vilja påstå att ingen har blivit lidande på detta; snarare är det väl så att vår särprägel i mångt avseende har berikat vår egen tillvaro och har haft positiva återverkningar i vår relation till den nya omgivningen.

Vi har vårdat "arvet" så gott vi förmått, och vi gör det fortfarande. Vi uppfattar det bl a som ett moraliskt värde, kanske också som en tillgång på så sätt att det bryter med tidens jämlika slätstrukenhet. I detta "arv" ligger emellertid också mycket annat, t ex en vaken lyhördhet inför skeendena i världen och – skulle jag tro – en viss

förmåga att intuitivt bedöma dessa skeenden. I och för sig är detta inte märkvärdigt, utan snarare självklart: i sjuhundra år befann vi oss i skärningspunkten mellan kraftlinjer som bestämde många länders öden.

Med nymornat intresse och glädjande iver har de unga nu börjat en upp-täcktsfärd tillbaka till sitt ursprung, till "rötterna". Vi, deras mödrar och fäder, har ännu mycket i friskt minne förutom det, svårare definierbara, som är inbyggt i vårt väsen, och vi berättar naturligtvis gärna med erinringens glädje. Så går då traditionen vidare, och 1943–44 blev kanske ändå inte den definitiva slutpunkten för det skeende, som började någon gång under tidig medeltid.

Året 1984 ger oss ytterligare en anledning till återblick; även i det avseendet gäller det något mycket centralt i estlandssvenskarnas historia, nämligen tillkomsten av Svenska Odlingens Vänner. Den 1 februari 1909 samlades en grupp estlandssvenska lärare och andra till en konferens, som blev det första steget mot grundandet av den ännu här i Sverige verksamma kulturföreningen för Estlands svenskar. Här är det alltså fråga om ett sjuttiofemårsjubileum.

En mer inträngande redogörelse för Svenska Odlingens Vänner kommer att lämnas i ett senare nummer av Kustbon. Här skall nu endast i huvuddrag antydast den betydelse föreningen har haft. Främst bör då noteras att S.O.V. – som namnet förkortas – har varit den svenska folkgruppens centrala intresseförening ända sedan den tillkom, och än i dag fyller den samma uppgift bland estlandssvenskarna här i Sverige. Samarbetet med, eller kanske snarare anknytningen till, Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet (numera Sverigekontakt) har varit intimt. Via S.O.V. kanaliseras förbindelserna mellan Sverige och den svenska folkgruppen i Estland.

Under den första sovjetiska ockupationen 1940–41 förbjöds S.O.V., liksom all annan tidigare startad fören-

Elmar Nyman

Ett tidsdokument från 1942

"På lördagskvällen avreste Röda korsets hjälpepedition till estlandssvenskarna med finlandsbåten Vellamo från Stockholm. Ovan ses fr.v. kammarherre James Dickson, diakonisyster Emma Johansson, expeditionens chef major Harald Porry, syster Maria Lindström och fil.lic. Gerhard Hafström." (Ur Stockholms-Tidningen 14 juni 1942)

Som många av Kustbons läsare erinrar sig besöktes Estlands svenskbygder under första halvåret 1942 av två rikssvenska delegationer. Den första, som anlände i januari, var utsänd på uppdrag av Sveriges utrikesminister, den andra, i juni, officiellt på uppdrag av Svenska röda korset. I båda delegationerna ingick kammarherren och riksdagsledamoten James Dickson (första delegationens ordförande), dr Gerhard Hafström och major Carl Mothander. Röda korsets delegation kompletterades med major Harald Porry, som

ingsverksamhet, men återupplivades efter estlandssvenskarnas ankomst till Sverige. Det är fortfarande vårt samlade organ, med huvuduppgift att tillvarata vår folkliga kultur, att utge och samla skrifter om estlandssvenskarna och att anordna sammankomster med anknytning till de olika estlandssvenska bygderna. Kustbon är ett av uttrycken för Svenska Odlingens Vänners verksamhet, samlingsverket En bok om Estlands svenskar ett annat.

Som synes är 1984 ett märkesår för estlandssvenskarna i åtminstone två omordentligt viktiga avseenden.

också var delegationens ordförande.

Alla tre inblandade parter – svensarna, tyskarna och estlandssvenskarna – hoppades givetvis kunna utvinna något för sig positivt ur dessa allmänt uppmärksammade besök. I Sverige önskade man få tillförlitliga uppgifter om situationen i Estlands svenskbygder och om vilka åtgärder som borde sättas in. Tyskarna, som efter stor tvekan beviljat de svenska delegaterna inresetillstånd (tveksamheten var särskilt stor när det gällde den s.k. regeringsdelegationen), hoppades att svenskarnas närvaro skulle skaffa dem positiv reklam och estlandssvenskarna såg äntligen ett tillfälle att inför rätt forum än en gång få understryka sitt beslut att lämna Estland – det återstod "bara" för Sverige och Tyskland att överenskomma om utresetillstånd.

Delegationernas rapporter om sina resor till respektive uppdragsgivare utgör intressanta tidsdokument. I dessa ges en god sammanfattning av hur de utsända rikssvenskarna uppfattade den rådande politiska situationen. Då ingen vid denna tidpunkt kunde veta något bestämt om den fortsatta politiska utvecklingen i Estland, måste man från svenskt håll tills vidare räkna med två

alternativ – att estlandssvenskarna stannade kvar, respektive i en akut situation överflyttades till Sverige. Mycket tyder på att man i Sverige ansåg alternativet "estlandssvenskarna stannar kvar" som det mest realistiska.

I båda delegationernas rapporter skymtar alla de problem som så ofta dykt upp under mellankrigsperioden: frågan om stöd till de estlandssvenska bildningsantalerna, om lärarkrafter till Svenska gymnasiet i Hapsal och Birkas folkhögskola, frågor om stipendier såväl till elever i Hapsal som till studerande i Dorpat, om elevhemmet i Hapsal, om läromedel, bibliotek, återupprättandet av läsestugor ute i bygderna, en estlandssvensk tidning etc. Men också de viktiga hälso- och sjukvårdsfrågorna tas upp liksom de kyrkliga förhållandena i de estlandssvenska församlingarna.

Delegationernas uppgift hade emellertid också varit att undersöka det akuta behovet av hjälp till enskilda individer. Major Mothander representerade den 1941 i Stockholm grundade Hjälpkommittén för estlandssvenskarna, som insamlat inte mindre än 160.000 kronor för den materiella hjälpverksamheten. Efter den första delegationens kartläggning av hjälpbehovet följde som bekant en större hjälpsändning några månader senare, på ort och ställe överlämnad av den nyss nämnda Röda korsdelegationen till ockupationsmaktens företrädare, generalkommissarie Litzmann, vilken i sin tur omedelbart överlämnade gåvan till företrädare för det estniska röda korset.

Rapporten från delegation 1, som i sin helhet återges nedan, uttrycker givetvis delegationens uppfattning, men det bör noteras att den är skriven av Riksföreningens representant Gerhard Hafström och återspeglar hans stora sakkunskap på området. Dokumentet får bli ytterligare en påminnelse om Gerhard Hafströms insatser för estlandssvenskarna.

Elmar Nyman

Den 27 mars fyller Gerhard Hafström 80 år. Viktor Aman skriver om detta på annat ställe i detta nummer.

Red.

RAPPORT

ÖVER SVENSKA DELEGATIONENS RESA TILL ESTLANDS SVENSKBYGD JAN-FEBR 1942

Till

Hans Excellens Ministern för utrikes ärenden.

Undertecknade, vilka av Eders Excellens erhållit i uppdrag att företaga en resa till Estlands svenskbygder för att undersöka de nuvarande förhållandena därstädes, få härmed efter fullgjort uppdrag vördsamt avgiva följande berättelse.

Resans förlopp.

Resan anträdde från Stockholm över Berlin den 18 nästlidna januari. Efter ankomsten till Berlin söktes omedelbart kontakt med Sveriges sändebud därstädes, minister A. Richert. Delegationen hade därjämte tillfälle att under sällskapliga former sammanträffa med ett flertal representanter för Auswärtiges Amt och det nyupprättade Ostministerium. Avresan från Berlin skedde med tåg på aftonen den 22 januari över Tilsit till Riga. Delegationen åtföljdes därvid av dr. Werner Hasselblatt, rådgivande ledamot i minoritetsfrågor i Ostministerium, dr. Ludwig Lienhard, vilken synes vara designerad som ledare för svenskbygdens förvaltning, samt den estlandssvenske prosten Hjalmar Pöhl. — Enär rikskommissarien Lohse, Riga, av tjänsteåliggande var förhindrad emotaga delegationen, mottogs densamma av ställföreträdaren, dr. Pfrundt. Den hos rikskommissarien ackrediterade representanten för Auswärtiges Amt, Gesandter Windecker anslöt sig i Riga till delegationen, deltog sedermera i färden till Ormsö (Vormsö) och sammanträdde vid flera tillfällen med delegationen i Reval. Därstädes sammanträdde delegationen vid ett par tillfällen med Generalkommissarien för Estland, Lietzmann, Gebietskommissarien för större delen av svenskbygden, Schroeder, samt ett flertal ämbets- och tjänstemän vid Generalkommissariatet. Från tyskt håll visades delegationen synnerligt tillmötesgående, vilket bl.a. möjliggjorde för delegationens medlemmar att såväl offentligt

som privat sammanträffa med den estlandssvenska befolkningen och dess förtroendemän. Sedan svenskbygden besökts och efter ett par dagars vistelse i Reval avreste delegationen den 12 innevarande februari med flyg över Helsingfors till Stockholm, dit ankomsten skedde den 14 dennes.

Besöket i svenskbygden.

Under tiden 29 januari – 9 februari besökte delegationen svenskbygderna Ormsö (Vormsö), Stora och Lilla Rågö, Nuckö, Rikull med Roslep samt Wichterpall och Korkis. Runöborna hade kallats till Arensburg men kunde icke infinna sig på grund av isförhållandena; genom några runökvinnor, som väntade i Arensburg, erhöles emellertid upplysningar om förhållandena på den vintertid helt isolerade ön. Med de evakuerade odinsholmsborna sammanträdde delegationen i Spithamn och med representanter för de likaledes evakuerade nargöborna i Reval, där ett möte även ägde rum med representanter för stadens svenskar. Särskilda sammanträden ägde därjämte rum med lärarna vid Birkas lantmannas- och folkhögskola samt vid läroverket i Hapsal.

Svenskbygden har lidit hårt under den kommunistiska tiden, framför allt genom den höga förlusten av yngre män i ålder mellan 18 och 42 år. Det totala antalet från denna bygd till Ryssland deporterade eller i rysk krigstjänst mobiliserade uppgår till omkring 350, varav ett femtontal deporterade. Bland de sistnämnda befina sig estlandssvenskarnas politiska ledare f. riksdagsmannen Mathias Westerblom och folksekreteraren Nicolaus Blees samt flera av de estlandssvenska lärarna.

Den materiella förstörelsen är i de estlandssvenska huvudbygderna Ormsö, Nuckö och Rikull anmärkningsvärt ringa och inskränker sig till

ett par förstörda uthus. På *Odinsholm* är däremot hela den civila bebyggelsen förstörd. Befolkningen från ön är alltså evakuerad och lever under brydsamma förhållanden i byn Spithamn på fastlandet. På *Rågöarna* äro ett 30-tal hus förstörda, varjämte stengärdesgårdar bortförts och en del åkerområden tagits i anspråk för sovjetryska militära anläggningar. Befolkningen har numera återvänt till öarna. På *Nargö* äro förlusterna obetydliga och den svenska befolkningen kommer att återflytta till ön inom närmaste tid.

Några epidemier eller bristsjukdomar synes f.n. icke förekomma inom svenskbygden.

Bland den estlandssvenska befolkningen föreligger alltså en mycket utbredd önskan att få överflytta till Sverige. Detta uttalades såväl offentligt som mera privat. Denna önskan torde omfattas av praktiskt taget hela befolkningen i Rikull och av den övervägande delen av befolkningen på Ormsö, Nuckö och Rågöarna. Minst utbredd synes den vara i de små längst österut belägna enklaverna Wichterpal och Korkis.

Orsakerna till denna önskan äro givetvis flera. Svenskbygderna ha på grund av hög nativitet och dåliga utkomstmöjligheter alltid varit typiska emigrationsbygder. Tidigare skedde denna emigration antingen till estniskt område eller till Amerika. Under 1920- och framför allt under 1930-talet skedde den i allt större utsträckning till Sverige. I en för ett par år sedan verkställd statistisk utredning av de estlandssvenska befolkningsförhållandena uttalade sålunda fil.lic. Hannes Hyrenius att den stora emigrationen till Sverige under 1930-talet måste för den lilla estlandssvenska befolkningen få djupgående följder, varigenom dess materiella motståndskraft komme att upplösas. Under de senare åren på 1930-talet ha sålunda en fjärdedel till en tredjedel av de vigda estlandssvenska männen ingått äktenskap med estniskor, varvid hemspråket i de flesta fall övergått till estniska.

Under den kommunistiska tiden riktade den övervägande delen av befolkningen till svenska regeringen en vädjan att få överflytta till Sverige. På grund av de ryska myndigheternas motstånd var det emellertid endast 110 rågöbor som fingo tillfälle att hit över-

flytta. Sedan dess har den en gång väckta tanken hos befolkningen alltså varit levande. Man anser sig böra påräkna förståelse för densamma hos tyskarna, vilka ju själva hemkallat sina minoriteter. Härtill kommer minnet av de fasor, som befolkningen fått genomgå under den kommunistiska tiden samt den stora förlusten av män genom den ryska mobiliseringen och deportationen samt vidare risken för ytterligare militärinkallelser tillika med en känsla av stark oro inför möjligheten av att landet ånyo kunde besättas av bolsjevikerna i vilket fall befolkningen anser sig komma att bli föremål för massdeportering eller total utrotning. Till delegationen riktades från flera håll under hand en varm och enträgen begäran att framföra befolkningens bön till den svenska regeringen, att förberedelser snarast måtte vidtagas för att inför en sådan situation den estlandssvenska befolkningen skulle kunna överföras till Sverige.

På tyskt håll synes den principiella inställningen vara den, att man f.n. ej önskade taga upp frågan om eventuell överflyttning till diskussion. Det vore nämligen uppenbart, att de ur strategisk synpunkt betydelsefulla svenskbygderna knappast under nuvarande förhållanden kunde utrymmas eller befolkas med andra folkelement. En fråga till fall prövad individuell överflyttning av personer, vilkas familjer äro bosatta i Sverige samt av barn och sjuka synes man däremot beredd att överväga.

Materiella förhållanden.

Under sammankomster med befolkningen i svenskbygderna fick denna tillfälle framlägga sina önskemål i olika avseenden. Sedan de allmänna mötena avslutats, fortsatte slutna sammanträden med byarnas byäldste och andra förtroendemän. Från dem infordrades specificerade skriftliga uppgifter beträffande bl.a. respektive familjers behov av livsmedel och kläder, husgeråd, åkerbruks- och fiskeredskap, utsäde, konstgödsel, boskap, båtar, motorer, cyklar m m. De infordrade uppgifterna sammanställes f.n. av den ovannämnde dr. Lienhard.

En preliminär granskning har givit vid handen, att någon hungersnöd icke råder eller hotar. På grund av att en del av den fattigare jordbrukande befolk-

ningen icke ens under normala förhållanden odlar tillräckligt med brödsäd och en prisstegring nu ägt rum, råder emellertid i många hem knapphet även beträffande bröd. Brist föreligger dock främst i fråga om salt och socker. Beträffande kläder råder icke någon nödsituation, ehuru bristen särskilt på skodon och barnkläder väntas bli kännbar. Från olika håll framhölls även bristen på tvättmedel. Härjämte föreligger ett synnerligen stort behov av utsäde, olika slags redskap samt båtar och motorer, vilkas anskaffande är mycket brådskande.

För det materiella återuppbyggnadsarbetet står f.n. till förfogande ett belopp av etthundrasextiotusen (160.000) kronor, vilket insamlats av Hjälpkommittén för estlandssvenskarna. Kommittén har ännu icke haft tillfälle taga ställning till i vilken form den materiella hjälpen lämpligen bör lämnas. Sannolikt kommer det att ske i den formen, att, sedan erforderliga licenser utverkats av vederbörande svenska och tyska myndigheter, behövlighet materiel inköpes i Sverige samt överföres till ett särskilt upprättat centralförråd, sannolikt förlagt till Hapsal. Därifrån skulle den estlandssvenska befolkningen få möjlighet inköpa erforderliga varor till fördelaktiga priser och på gynnsamma betalningsvillkor beträffande dyrare materiel fördelade på flera år. Härjämte skulle befolkningen få möjlighet att för vissa ändamål erhålla förlagslån på fördelaktiga villkor. För genomförande av detta program vore det måhända riktigast om för ändamålet bildades en särskild stiftelse.

För att möjliggöra en ekonomisk uppräckning av svenskbygden synes det vara nödvändigt att rationellt till större drift utveckla vissa hittills mera hantverksmässigt bedrivna näringsföretag såsom skepps- och båtbyggeri, fiskerinäringen, hemslöjden i form av vävnadstillverkning m.m. Vidare torde särskild uppmärksamhet bära ägnas möjligheten att utveckla handels- och kustsjöfarten, vilken tidigare haft stor betydelse. Enligt uppgift avser hjälpkommittén att söka bidra till ifrågasvarande näringsars stimulerande. Det disponibla kapitalet torde emellertid vara otillräckligt för genomförandet av dessa för svenskbygdens utveckling

synnerligen betydelsefulla frågor.

Det bör i detta sammanhang framhållas att man på tyskt håll f.n. med påtaglig välvilja ser på de estlandssvenska frågorna och att man synes hysa ett märkbart intresse för att söka förbättra befolkningens förhållanden i olika avseenden. Det har emellertid icke varit möjligt att erhålla några mera bestämda uttalanden om de tyska planerna beroende på att den lokala förvaltningen av svenskbygden vid tidpunkten för delegationens besök ännu icke erhållit sin slutgiltiga utformning. Enligt föreliggande uppgifter skulle den ovannämnda dr. Lienhard, vilken behärskar svenska språket och åtnjuter den svenska befolkningens förtroende, komma att erhålla ett specialuppdrag för de estlandssvenska frågorna, och i denna egenskap närmast lyda under Auswärtiges Amts representant i Riga, Gesandter Windecker.

Sjukvårdsförhållandena.

Endast en av svenskbygderna nämligen Ormsö har tillgång till läkare, sjuksyster, barmorska och sjukstuga. I övriga svenskbygder saknas fullständigt såväl sjukvårdsutbildade personer, även barmorskor, som alla slags vårdmöjligheter. På grund härav hade nyligen inträffat två dödsfall i barns-börd och två i blindtarmsinflammation. Behovet att förbättra sjukvårdsförhållandena framhölls med styrka i de olika bygderna. Förutvarande och nuvarande läkare på Ormsö ha i denna fråga utarbetat särskilda P.M., vilka komma att tillställas Överstyrelsen för Svenska Röda Korset. De innehålla bl.a. önskemål om rikssvenska sjuksköterskor, upprättandet av ett par sjukstugor samt anskaffandet av spädbarnskläder. Vidare föreligger behov av sjukbil samt ambulernade tandklinik. Det torde även böra undersökas huruvida möjlighet icke föreligger, att till svenskbygden översända en rikssvensk läkare. Det synes slutligen vara ett aktuellt behov att möjliggöra för sjuka personer att få vård på rikssvenska sjukhus och rekreationshem.

Kyrkliga förhållanden.

Inom svenskbygden ha tidigare funnits fyra församlingar nämligen Ormsö (Vormsö), Nuckö med medförsamlingen Rikull, Runö samt den svenska S:t Mikaelsförsamlingen i Reval, till vilken också räknas Stora och Lilla

Rågö, Odinsholm och Nargö å vilka samtliga fyra öar finnas särskilda kapellbyggnader. Församlingarna äro organiserade i ett svenskt prosteri. För närvarande upprätthålles den prästerliga befattningen endast på Runö av den rikssvenska diakonen, pastor Isaksson. Den estlandssvenska prosten Hjalmar Pöhl blir under närmaste tid sannolikt upptagen av förhandlingar med myndigheterna i Berlin, Riga och Reval angående estlandssvenskarnas förhållanden och torde icke medhinna de kyrkliga ärendena. Det synes för övrigt ovisst, om han kommer att återgå till kyrklig verksamhet. Hans broder, pastor Ivar Pöhl, vilken medföljde de evakuerade tyskarna men därefter återvänt till Estland, kommer sannolikt under den närmaste tiden att återinträda som kyrkoherde i S:t Mikaelss församlingen i Reval. Av synnerlig betydelse vore, om kyrkoherdeämbetena på Ormsö och Nuckö snarast kunde besättas. Kyrkoherdarna Pöhl ha i denna fråga genom särskilda skrivelser vänt sig till ärkebiskop Erling Eidem, vilken liksom sin företrädare, ärkebiskop Nathan Söderblom, livligt intresserat sig för estlandssvenskarnas kyrkoliv.

Medelsbehov föreligger för att restaurera de ovannämnda kapellbyggnaderna samt prästgården i Nuckö, för vilket sistnämnda ändamål emellertid finnes disponibelt ett belopp om ettusen kronor.

Kulturella frågor.

—Folkskolorna—

Folkskoleundervisningen meddelas liksom tidigare i 20 folkskolor med svenska som undervisningsspråk. På grund av att ett flertal av folkskollärarna deporterats eller mobiliserats i rysk krigstjänst upprätthålles undervisningen på flera håll endast med hjälp av nyexaminerade elever från det svenska gymnasiet i Hapsal. Det förutvarande svenska folksekretariatet fungerar icke f.n. Någon klarhet i den kommande skolorganisationen kunde icke erhållas, men från flera håll framhölls möjligheten av att erhålla ett svenskt folkskoledistrikt med en estlandssvensk inspektör. Bristen på lämpliga svensk-språkiga läroböcker samt övrig undervisningsmateriel är mycket stor. Då emellertid några nya kursplaner ännu

icke äro fastställda, är det icke möjligt att f.n. från Sverige avhjälpa bristerna beträffande läroböcker, möjligen med undantag av svensk-tyska och tysk-svenska lexikon samt läroböcker i tyska språket för nybörjare. Även för den vuxna befolkningen föreligger ett stort behov av dylika lexikon.

Till en av de estlandssvenska folkskolorna, nämligen svenska skolan i Reval, utgår sedan flera år ett svenskt statsanslag på 2.000 kronor årligen. Beträffande förhållandena vid denna skola har upprättats en särskild P.M. av skolans föreståndare A. Stahl.

För byn Hosby på Ormsö äro skol-förhållandena särskilt svåra. Tidigare har med hjälp av privata medel funnits en enskild byskola. F.n. äro barnen inackorderade i en by 7 km därifrån, i vilken finnes skola. För att barnen skola få tillräckligt föda och varma rum fordras emellertid viss hjälp, som varken föräldrar eller kommunen anser sig kunna lämna.

Slutligen må nämnas det från folkskollärarhåll framställa önskemålet för lärarna att i Sverige få genomgå särskilda fortbildningskurser.

Skolbiblioteken m.m.

Tidigare funnos i svenskbygden ett 20-tal bibliotek, tillhörande den estlandssvenska kulturorganisationen Svenska Odlingens Vänner (S.O.V.). En stor del av dessas bokbestånd har under den kommunistiska tiden förstörts, och de återstående böckerna införlivats med skolbiblioteken. Flera av de estlandssvenska lärarna ha upprättat P.M. med förslag till nyanskaffning, främst av ungdoms- och facklitteratur. Dessa P.M. komma att överlämnas till Estlandsutskottet inom Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet samt Oscar II:s Vandringsbibliotek, vilka två organisationer tidigare verksamt understött de estlandssvenska biblioteken.

I detta sammanhang må nämnas det synnerliga behovet av rikssvenska tidningar och tidskrifter. Sådana ha förut genom stöd från Svenska Tidningsutgivareföreningen och Svenska Kyrkans Sjömansvårdsstyrelse regelbundet kunnat översändas till s.k. läsestugor i de olika svenskbygderna. Önskemål att få höra den rikssvenska radion, erhålla snabba postförbindelser med Sverige o.s.v. framställdes allmänt.

Tidningsfrågan.

Som bekant utgav S.O.V. tidigare en liten estlandssvensk tidning, Kustbon, vilken utkom två gånger i månaden. Från några håll uttalades det starka önskemålet av en ny estlandssvensk tidning, vilken skulle utkomma en eller flera gånger i veckan. Från tyskt håll torde man inom närmaste tid taga ställning till denna viktiga fråga. Där est en tidning komme till stånd, torde det komma att föreligga behov av tidningspapper från Sverige. En preliminär undersökning har givit vid handen att totalkostnaderna för en 4-sidig tidning, vilken skulle utkomma 3 gånger i veckan, komme att uppgå till 100.000 kronor årligen. Hjälpkommittén hoppas kunna intressera de rikssvenska leverantörerna att genom regelbunden annonsering finansiera viss del av dessa kostnader.

Birkas lantmanna- och folkhögskola.

Skolbyggnaden rekvirerades under den kommunistiska tiden av rysk militär, varför undervisningen flyttades till Ormsö. Sedan hösten 1941 har undervisningen i full utsträckning återtagits i de förutvarande lokalerna. Såsom rektor tjänstgör f.n. en vid lantbrukshögskolan, Ultuna, utbildad estlandssvensk, Fridolf Isberg, med biträde av en lärare och en husmor. Beträffande skolans nuvarande förhållanden hänvisas till en av rektor Isberg upprättad P.M. Det däri omnämnda förhållandet, att skolan helt skiljts från lantbruket medför vissa påtagliga nackdelar, exempelvis svårigheten att i nuvarande situation anskaffa födoämnen till skolhushållet. Skolan har under en följd av år erhållit ett svenskt statsanslag, senast uppgående till 7.000 kr. Det torde föreligga ett stort behov att detta anslag alltfortfarande kunde utgå. Det vore även önskvärt om skolan, liksom tidigare varit fallet, kunde erhålla en rikssvensk lärare. Behov av en rikssvensk vandringsrättare och fiskerikonstulent är också stort.

Läroverket i Hapsal.

Läroverket i Hapsal är jämte folkhögskolan den viktigaste estlandssvenska kulturhärden. Det består f.n. av 5 klasser varav två parallellklasser, nämligen den fjärde och den andra, vilka båda ha uteslutande estlandssvenska

GERHARD HAFSTRÖM 80 ÅR

elever med svenska som huvudsakligt undervisningsspråk. Intill den kommunistiska tiden fanns en särskild svensk linje, vilken emellertid f.n. indragits och ersatts med de nyssnämnda svenska parallellklasserna. Undervisningen upprätthålles nu av två estlandssvenska filosofie studerande, av vilka den ene är humanist och den andre naturvetare. Dessa ha emellertid för avsikt att om möjligt instudande hösttermin återupptaga sina avbrutna universitetsstudier. Lärarfrågan blir därför inom närmaste tid synnerligen aktuell. Om från tyskt håll kan erhållas arbetstillstånd för rikssvenska lärare kan f.n. icke något bestämt uttalande göras.

Till läroverket har under de senaste åren utgått ett årligt svenskt statsanslag på 10.000 kronor.

På grund av de svåra förluster, som estlandssvenskarnas få intellektuella fått vidkännas under den kommunistiska tiden, är gymnasiets verksamhet av synnerlig betydelse. Viktig är även uppgiften att genom stipendier möjliggöra för estlandssvenska studenter att bedriva och avsluta universitetsstudier vid svenska universitet eller högskolor. Jämte de ovannämnda lärarna är det f.n. endast två estlandssvenskar, vilka bedriva universitetsstudier nämligen vid medicinska fakulteten i Dorpat. Deras studier möjliggöres f.n. genom anslag från Estlandsutskottet. Stipendiebehov föreligger också för att estlandssvenskar skola får tillfälle erhålla högre navigationsutbildning.

För de svenska eleverna har tidigare funnits ett s.k. *elevhem*, vilket under några år bekostats genom bidrag av greve Folke Bernadotte. Elevhemmet har sedan den kommunistiska tiden varit stängt. I samråd med delegationen beslöts att elevhemmet åter skulle öppnas under ledning av den tidigare föreståndarinnan fru M. Kreek, född Bles. Medlen för innevarande termin ha ställts till förfogande av Estlandsutskottet.

Organisationer för estlandssvenskar i Sverige.

För tillvaratagande av estlandssvenskarnas intressen finnas f.n. i Sverige ett flertal organisationer. Framst må nämnas det inom Riksföreningen för svenskhetens bevarande i utlandet tillsatta Estlandsutskottet samt den i höstas bildade Hjälpkommittén för

Den 27 mars fyller en av estlandssvenskarnas äldsta vänner åttio år. I estlandssvenskarnas historia kom Gerhard Hafström in på trettioalet, ett viktigt skede i de estlandssvenska strävandena.

Att leva som en liten minoritet i en främmande omgivning har sina särskilda betingelser. Sin dagliga utkomst får man väl på samma villkor som majoritetsbefolkningen, men de kulturella strävandena kräver långt mera av minoriteten. Böcker på det egna språket, tidningar, undervisningsmateriel måste anskaffas utifrån, studier måste delvis äga rum utomlands. Om då moderlandet – som i det här fallet Sverige – har högre priser och löner, då blir svårigheterna oöverbärliga. Så var det med minoriteterna i Estland; t o m tyskarna, som dock var långt flera och

hade starkare ekonomi, fick förlita sig på ett försvarligt understöd från Tyskland.

Estlandssvenskarna hade vid tiden för republikens födelse frejdigt satt i gång en tidning, en folkhögskola o a som de just då inte kunde bekosta enbart med egna medel. Man fick inte försitta tillfället, och den ekonomiska bärkraften skulle väl infinna sig som en följd av den vunna friheten.

Så gick tjugotalet under förkovran och förtröstan. Men f o m 1930 kom en bistrare tid: ledaren Hans Pöhl dog plötsligt, den ekonomiska krisen slog hårt mot inkomsterna, SOV fick svårt att komma till rätta med sina uppgifter, landets regim började gärna klämma åt minoriteterna.

I detta läge tog Riksföreningens Stockholmsavdelning sig an de estlandssvenska angelägenheterna, gjorde sig underrättad om behoven, anskaffade medel, planerade för framtiden. Det var så som Gerhard Hafström kom in i arbetet med och för estlandssvenskarna. Han hade genom sina studier i rättshistoria kommit att intressera sig för svensk bosättning även utanför Sveriges nuvarande gränser. På nordiska studentmöten hade han hävdad den nordiska helheten tvärsöver statsgränserna. Som sekreterare i Riksföreningens Estlandsutskott blev han Sigurd Curmans närmaste man. Deras insatser för estlandssvenskarna var en del av strävan till kulturellt närmande mellan Sverige och de baltiska länderna.

estlandssvenskarna, av vilka den förra huvudsakligen inriktat sig på den kulturella och den senare på den materiella verksamheten.

För de kyrkliga förhållandena ha särskilt arbetat Svenska kyrkans sjömansvårdsstyrelses Balticumutskott och Gustaf Adolfsföreningarna samt för sjukvården Svenska Röda Korset. Härjämte bör nämnas de två organisationerna för de till Sverige överflyttade rågöborna, nämligen Kommittén för Rågösvenskarna och Rågöstiftelsen. Vidare må nämnas den av estlands-

svenskar i Sverige bestående Estlandssvenska föreningen i Stockholm. Ehur de nämnda organisationerna ha olika verksamhetsområden, synes det ur flera synpunkter vara önskvärt, om ett mera organiserat samarbete dem emellan kunde åstadkommas.

Slutligen må nämnas det framför allt i Reval med styrka framförda önskemålet om en svensk konsularrepresentation därstädes.

Stockholm den 20 februari 1942
/James Dickson Gerhard Hafström Carl Mothander/

Utvecklingen vände. För estlands-svenskarnas del följde ett antal år, som kanske var deras bästa någonsin: ett visst ekonomiskt uppsving i landet, Birkas moderniserat och ett verkligt ungdomscentrum, idrottsliga framgångar, de första svenska gymnasiekullarna, folkskolorna av godtagbar standard, livliga förbindelser med Sverige. Bakom det mesta stod Estlandsutskottet som garant för de ekonomiska konsekvenserna. Gerhard Hafström blev genom besök i svenskbygderna och genom brevväxling en grundlig kännare av estlandssvenska förhållanden.

Man kan undra vad denna utveckling skulle ha lett till, om den hade fått fortsätta. Det var ju mycket i den som var hoppgivande, men å andra sidan fortfor ekonomin att vara bräcklig och ungdomen sökte i stor utsträckning sin utkomst utanför bygden. Någon "utvärdering" av insatser och resultat blev det inte. Sommaren 39 var den sista av fred, och den förflöt i orolig väntan. Den hann heller inte gå till ända, innan farhågorna basannades. Landets invånare fick böja sig under de stora händelser som gick fram över dem och försöka överleva. – För Estlandsutskottet blev det snart en uppgift att avveckla den svenska bosättning, som det hittills försökt främja.

Då de första 110 rågöborna anlände till Sverige i oktober 1940 fanns ännu ingen van personal att ta emot dem. Det är smått rörande att nu efteråt läsa deras brev till kommittén – dvs dess sekreterare – om smått och stort. Det hela är mycket personligt och familjärt. Det kunde vara frågor om arrende, fiskerättigheter, redskap, förmedling mellan nykomlingarna och myndigheter, sjukdomar, stolar, ny cykel och gummiringar därtill, beställning av brännvin, adresser till bekanta och naturligtvis undran om de andra rågöbornas överflyttning. Önskemålet nummer ett är ett eget litet fiskeställe med litet jord därtill. Ordet lönsamhet var knappast känt ännu; bara att kunna klara sig. Förhållandena är anspråkslösa i jämförelse med nutida invandrarers villkor. – Efter en tid blev det insamling bland särskilda personer för julpaket åt rågöfamiljerna under deras första helg i Sverige.

Kolonisationen. Skulle man inte

Arthur Ambrosen

Lousningen på Holman å kourdun

Beskrivning av lotsningen på Nargö

Lotsningen på Nargö existerade i stort sett under den tid då Nargö var bebott av svenskar, dvs från slutet av 1700-talet och fram till 2:a världskriget.

"Kourdun"

Rätten att i tur och ordning lotsa

Den sk "kourdun" fanns redan i slutet av 1700-talet eller åtminstone var den anordnad i början på 1800-talet. Min farmor berättade, att i början på 1800-talet, då Matis Schmidt var länsman, hade man från gården där Viktor Bergs farfar bodde, en gång missbrukat "kourdun". När Berg kom tillbaka från Reval efter avslutad lotsning, hade Matis gått emot honom på stranden och tagit "båtsfästet" (tampen) och slagit honom med det. Min farmor, som var änka hade "kourdun" vid mitten av 1800-talet, och hennes svåger brukade lotsa den åt henne.

Förr var det så på Nargö att om det skulle bestämmas något i "valdan" (kommunen), sammankallade länsman alla "karar" (män) och det blev majoritetsbeslut, enl vilket även

kunna bygga ett nytt Rågö-samhälle här i Sverige? Man lyckades visserligen skaffa de flesta rågöfamiljer egna jordbrukar- eller fiskarställen, men inte i samlad bebyggelse. Någon estlandssvensk bygd kunde man inte få. – Kan överhuvudtaget något förgånget återskapas?

1942 kom Gerhard Hafström åter till Estland, nu som medlem av en officiell delegation. Hans gamla vänner återsåg honom naturligtvis med glädje och med hopp, och han var vänlig som förr och ryckte upp sin lilla anteckningsbok lika ofta som förr, men han sade inte mycket. Den stora frågan om överflyttning fick delegationen inte ens nämna; den skulle bara skaffa uppgifter men fick inte väcka något hopp om överflyttning.

Så började vi då komma på egen hand utan att någon bjudit oss, båtlag

"kourdun" blev bestämd. Man kallade detta för "vallalagin" (kommunallagen).

Det hände ibland att "kourdun" blev upplöst, då den ofta blev missbrukat, och under sådana tider fick den lotsa som hann först. De gårdar där det då inte fanns någon lots eller där det fanns änkor och till åldern komna lotssar, fick inte någon förtjänst av lotsningen.

Omkring 1890 varade en sådan "utan-kourduperiod" en gång längre än ett år. Efter den blev det ingen "kourdu". En sk "vallalag" antogs, vilket innebar att den som bröt mot turordningen fick plikta 25 rubel till "kourdu-kärn". "Vallalagin" blev införd i protokollsboken och under-tecknad av samtliga. "Kourdun" varade då en längre tid utan att någon bröt den. Lotsningsrätt fick även sådana gårdar där det ej fanns någon lots samt alla änkor och andra som hade egen familj och hushållning. De som var inflyttade till ön och ej var kommunalskrivna saknade lotsningsrätt.

efter båtlag. Småningom blev det i alla fall även större båtar, och svenskbygden i Estland tömdes på folk.

Nu har fyrtio år gått sedan dess. I våra forna byar står en del stugor kvar, och i dem växer främmande människor upp. I estniska skrifter kan man ibland läsa om ett svenskt folk, som en gång lär ha bott i dessa trakter. Och här i Sverige har det vuxit upp estlandssvenska ättlingar, för vilka dessa skeenden är något som hände långt före deras tid. – Så går tidens tilldragelser in i historien eller in i glömskan.

Vi har här hållit oss kring Gerhard Hafströms arbete för estlandssvenskarna. I hans verksamma liv utgjorde det bara en del, men vi hoppas, att dessa år för honom skall vara något som han gärna kommer ihåg.

Viktor Aman

Senare blev "kourdu" vid flera tillfällen missbrukad och man måste ta upp missförhållandena i rätten.

Lotsningsrätten gick runt från gård till gård i Södra byn. När man gått runt ett varv började man om igen.

Tidigare hade Norra byn, eller "Bakbin", som den i allmänhet kallades, egen "kourdu". Bönderna där lotsade fartyg som kom från norra sidan av Nargö.

I slutet av 1800-talet fick Södra och Norra byn gemensam turordning. Det kom sig av att "kourdu" hann gå fortare runt i Södra byn än i Norra byn och då knorrade Norra byns "karar" över att de fick glesare "kourdu" i Bakbin. Man enades då om att när "kourdu" gått runt i gårdarna i Södra byn, fick Bakbins lotsar lotsa från Södra byn så mycket som det fattades i deras "kourdu". När de då fått sina "kourdur" lotsade från Södra byn, började man på nytt – Södra byns lotsar lotsade från Södra byn och Norra byns från Bakbin. Änkor och de gårdar som saknade lots hade rättighet att antingen sälja sin lotsningsrätt eller ge den åt någon lots. Blev "kourdu" såld fick den som sålde vanligtvis 5 till 10 rubel, beroende på vilken tid på året det var. Vintertid var det fördelaktigare att lotsa eftersom det då bara var ångfartyg som trafikerade Reval. Om sommaren kunde det komma någon liten segelskuta och begära lotsning och en sådan betalade tämligen lite.

Om en lots lotsade någon annan tur tog han vanligtvis 3 rubel för inlotsningen och återstoden fick då "kourdukärn", men fick han också lotsa ut från Reval fick han behålla utlotsningspengarna. På senare tid var det brukligt att "kourdukärn" även fick litet av utlotsningen.

För det mesta var det så, att den som lotsade in en båt också lotsade ut den, om han var en någorlunda duglig lots. Kaptenen på fartyget kunde ju annars ta vilken lots han ville eftersom lotsningen var frivillig.

För utlotsningen från Reval var det inte någon "kourdu", utan den som bäst kunde komma överens med kaptenen fick lotsa ut fartyget.

Lotsningsavgiften var 1 rubel för båtens djupgående i fot räknat, alltså be-

talade man 15 rubel om båten gick 15 fot djupt.

Den som hade lotsturen fick ge en halv famn ved (lite mer än 1 meter) till Nargö "skoulun" (skolan) och till skolläraren 2 pud hö (ett pud = 16 kg).

Till "kourdu" räknades sådana fartyg som begagnade nargölots och for förbi Nargö in till Reval under dagtid. Dagtid innebar tiden 2 timmar före solens uppgång till 2 timmar efter solens nedgång. Var det någorlunda vackert väder när ett fartyg kom med lotsflagg och "kourdukärn" sov, eller annars försummade lotsningen, räknades det som "kourdu". Var det storm, så att man inte kunde fara ut, räknades det däremot inte som "kourdu".

Alla de som var med och satte lotsen ombord delade lika på lotsningspengarna från de sk "nattskipena" (nattskeppen), vilka ena gången lotsades av en lots och andra gången av en annan. Lotsen fick 1 rubel extra om dagen så länge han var i Reval för in- eller utlotsning.

Före 1880-talet var det endast fartyg som flaggade efter lots om räknades till "kourdu". De som inte flaggade men likväl tog lots ombord räknades inte. Det kunde då hända att "kourdukärn" fick flera lotsningar innan det kom någon skuta som flaggade. Senare räknades som "kourdu" den andra skutan, vare sig den flaggat efter lots eller ej.

Det var alltid kapprodd till fartygen om natten, eftersom den som hann först fick lotsa.

Omkring 1890 hade den som hade "kourdu" på dagen, även rätt att lotsa om natten. För "kourdukärn" ej ut om natten kunde vem som helst lotsa och då behövde han ej för "nattskipi" betala något till "kourdukärn".

Det var sed att 2 eller 3 "kourdukarar" slog sig samman och hjälpte varandra att sätta lots ombord. På så vis hade man hjälp vintertid. Oftast var det lotsarnas egna söner, där sådana ej fanns någon granne eller släkting, som hjälpte lotsen ombord. Som ersättning för hjälpen delades lotspengarna lika, om "kourdukärn" fick 2 skepp och det första var utan flagg. Om det första fartyget kom med flagg, fick "båtskararna" ingen ersättning om lotsen ej frivilligt gav åt dem. Ersättningen för

de sk "nattskipena" blev delad lika mellan "båtskararna".

Om konkurrensen mellan Nargös och Suurups lotsar

Suurup ligger sydväst om Nargö. Avståndet mellan Nargö och Suurup är ungefär 8 sjömil. Alla fartyg som seglade in till Reval västerifrån passerade Suurup ca 1/2 timme innan de passerade Nargö.

Fram till omkring år 1880 var det endast på Nargö som det fanns lotsar för lotsning på Reval. Då flyttade en nargöbo, Tönis Rosen, från Nargö till Suurup, varifrån han började lotsa båtar till Reval. Eftersom Suurup låg flera sjömil längre ut i Östersjön vid sjövägen till Reval, än Nargö gjorde, kom han före nargölotsarna till fartygen. Rosen hade ju flyttat från Nargö kommun och kunde inte dömas av "vallarätten" till böter för dessa lotsningar.

Senare bosatte sig flera lotsar på Suurup och då måste även nargöborna åka ut dit för att få sin "kourdu".

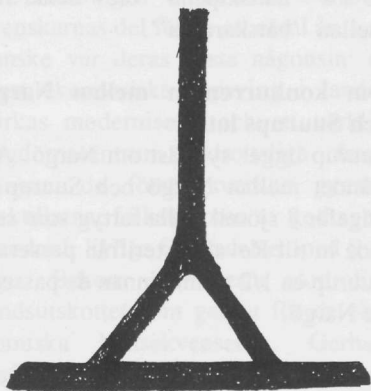
Om det var vackert väder låg de med sina båtar ännu längre ut till sjöss. Konkurrensen var ett faktum.

Om den som hade "kourdu" ej for ut till Suurup kunde någon annan lotsa hans tur och fick då vanligtvis endast hälften av inlotsningspengarna från "kourduskipi". Från "nattskiper" fick "kourdukärn" ingenting.

Suurups lotsar var inte lika språkkunniga som nargölotsarna och inte heller lika skickliga. Såg kaptenen att det kom en lotsbåt visste han ju inte hurdan lotsen var, och när lotsen en gång var ombord fick han lotsa fartyget in till Reval. Ut från Reval fick Suuruplotsarna inte alltid lotsa. Kaptenen tog mängden gång en nargölots till hjälp istället.

På 1890-talet arrenderade nargölotsarna i flera år en bondstuga på Suurup, där de bodde under tiden de var där för att lotsa. För stugan betalade de 60 rubel om året.

Det förekom slagsmål mellan Nargös och Suurups lotsar, och då nargölotsarna for till Suurup måste de vara manstarka. En mörk natt hände det att Frans Holms lotsbåt blev utskjuten från stranden och sänkt. Båten hittades aldrig och han måste komma tillbaka till Nargö utan den.

”Brutu” användes till att slå sönder isen med från fören, så att den inte skulle skada båten, då man rodde eller drog den med båtshaken. – Teckning av förf.

Lotsbåtar och hjälpredskap

Som ”lousboutar” (lotsbåtar) använde man vanliga fiskebåtar – segelbåtar under de isfria årstiderna. På vintern när isen lagt sig hade man mindre båtar, som 3 eller 4 man kunde dra upp på isen. Båten hade ett ”järndrag” (järmbeslag) påskruvat under kölen för att den skulle vara lättare att dra. Man hade också en sk ”brutu” (se teckning!) som användes till att slå sönder isen med från fören, så att den inte skulle skada båten, då man rodde eller drog den med båtshaken. Var isen så pass stark att man inte orkade slå sönder den med ”brutu”, trampade man med högskaftade stövlar sönder den från fören på båten. Varje man hade en båtshake med sig i båten och där fanns även lotsflaggan med flaggstång och kikare. I båten fanns även ett par flaskor fotogen och en påse med blånor att tända lotsbloss med nattetid. I äldre tider tändes lotsbloss på följande sätt: man rullade ihop blånor till en knytnäves storlek, blötte dem väl i fotogen och lade dem i ett öskar och tände på. Blånorna fick oftast brinna till slut, och man gjorde ett nytt bloss varje gång man gjorde eld. Lotsbloss kallades för ”louseild”. På senare tid hade man en sk ”eildkannu” (se teckning). Med den kunde man blossa flera gånger med samma bloss. Då det kom ett fartyg som blossade efter lots väntade man tills hon slutat och tände då ett eget bloss som svar så att fartyget skulle veta var lotsbåten fanns. Var man

nära fartyget lät man blosset brinna tills lotsen gått ombord.

Hur man kom hem till Nargö igen efter fullbordad lotsning

Under sommaren åkte någon fiskebåt nästan dagligen in till stan med fisk och då kom lotsen hem med den. Om vintrarna var det sämre med kommunikationerna och lotsarna fick ofta vara flera dagar i stan innan de kunde komma hem. De brukade då komma flera stycken samtidigt som passagerare med något fartyg, som hade lots ut från Reval, hem till Nargö. Det hände även att flera lotsar kom hem tillsammans med en fiskebåt som andra lotsar tidigare hade fört med sig. De hade då kommit till Kopli, en udde på fastlandet som låg närmare Nargö än Reval gjorde. Vintertid fanns det för det mesta en fiskebåt där som någon annan lots fört med sig och lämnat kvar då han skulle in till stan. På udden fanns en gränsbevakningsstation och gränsbevakarna fick alltid en sup eller papyross när man kom från Reval. Man gav dem även någon kopek ibland. Hade man lite färsk fisk med sig var man alltid välkommen hos dem. Man kunde ju även värma sig med en kopp te ur samovaren och få sig en pratstund. I gränsbevakningens lider kunde man förvara segel och vad som behövdes vintertid av båtutrustning.

Fanns det inte någon fiskebåt vid Kopli kunde man, om det var öppet vatten, på en förutbestämd tid segla från Nargö och hämta lotsen. Om det var fast is mellan Nargö och Reval kom lotsen hem till fots över isen.

Lotsningen som levebröd

För de flesta lotsar var fisket huvudnäringen, och lotsningen innebar ett extra bidrag till levebrödet. Före 1:a världskriget fanns det några lotsar på Nargö som hade lotsningen som huvudnäring. De brukade genom Moonsund lotsa fartyg, som kom från Reval eller Petersburg och skulle till Riga eller Pernau. Det var fartyg med eller utan last. Båtarna som kom från Petersburg telefonerade eller telegraferade till någon av dessa moonsundlotsar och meddelade vilken tid de kom. Lotsen mötte då fartyget vid Nargös norra udde. Eftersom det var en lång sträcka att lotsa och kinkiga farvatten var det bra betalt. Sådana lotsningar

gjorde Arnholdt Jürgensohn, Paul Rosen, Oscar Rosen samt Viktor Berg. De levde vid tiden före 1:a världskriget uteslutande av lotsning. Det fanns ytterligare några som lotsade genom Moonsund ibland, men flertalet nargölotsar kände inte till de farvatten.

Förr i tiden kunde vem som helst lotsa ett fartyg in till Reval. Det berättas att när det en gång tog slut på lotsar hade ett par kvinnor gått ut och lotsat.

Omkring år 1900 ordnade Revals handelsdepartement (Börsenkommitté) en lotsutbildning. Rätt att lotsa hade då endast den som avlagt examen. De flesta nargöbor blev examinerade lotsar.

År 1908, om jag minns rätt, måste alla som ville lotsa avlägga en ny examen. Den var statlig. Om man lotsade utan att ha avlagt denna examen fick man plikta. Första gången fick man 3 dagars arrest och nästa gång ett strängare straff. År 1912 blev några nargöbor, som hade avlagt kaptens- eller styrmansexamen, antagna av ryska staten som statslotsar på skilda platser i Finland.

År 1914 upphörde lotsningen från Nargö under en tid eftersom alla nargöbor blev tvungna att flytta från sin ö.

År 1918 blev en del f d nargölotsar antagna av tyska ockupationsmakten som hamnlotsar i Reval. Ett flertal blev sjölotsar på en sjölotsstation, ett fyrskepp som låg utanför Suurups kust. Dessa var avlönade av staten.

De flesta nargölotsarna som bosatt sig i Reval under estniska frihetstiden, tjänstgjorde vid Suurups lotsstation och avlönades av staten. Nargölotsar som åter bosatt sig på ön hade då rätt att lotsa endast i undantagsfall, t ex om ett fartyg kom förbi Suurup utan att ha fått lots.

Lotssällskap och lotslag

Lotsningen blev efter en tid åter igen privat. Det var inte längre någon form av statsavlönad tvångslotsning, utan lotsarna hade som inkomst vad de tjänade på de fartyg de lotsade.

Det bildades tre lotssällskap och endast de som var medlemmar hade lov att lotsa. Ett av sällskapen bestod av f d nargölotsar som var bosatta i Reval och som förr hade varit avlönade av staten. Det andra sällskapet bestod av sjökaptener och styrmän. Ingen nargölots fanns med i detta sällskap. Det

tredje lotssällskapet bestod av nargölotsar som var bosatta på Nargö. Efter några månader upplöstes sällskapet som bestod av kaptenen och styrmän, eftersom de inte kunde konkurrera med nargölotsarna. Det sällskap som till största delen bestod av nargölotsar bosatta i Reval, hade sin lotsstation på Suurup och livnärde sig uteslutande av sin lotsning.

Sällskapet på Nargö livnärde sig för det mesta av fiske och lotsade bara då det inte var fiskesäsongs, i synnerhet om vintern. Någon "kourdu" fanns inte längre på Nargö. Då några av dem som bodde på ön började intressera sig mer för lotsningen och började ligga med sina motorbåtar ute till sjöss för att få lotsa, blev det svårare för Suuruplotsarna att livnära sig.

För att få slut på konkurrensen föreslog Suuruplotsarna att de fyra nargölotsar som lotsade mest, skulle flytta över till Suurupsällskapet. Övriga från Nargö fick någon procent av bruttotäkten från Suurups lotssällskap. Nargölotsarna förband sig då att inte gå ut i andra fall än då det inte var möjligt för Suurupsällskapet att ge lots. I dessa fall fick de behålla hela ersättningen. I Suurupsällskapet fanns även några som inte var nargölotsar.

I Revals hamn var det fortfarande tvångslotsning och hamnlotsarna var nargöbor. De var statsavlönade och hade ingenting med sjölotsarna att göra.

År 1930 hade regeringen utarbetat en ny lotslag. En förening som var underställd rikskontroll bildades för alla lotsar, såväl sjö- som hamnlotsar. De fick dock bestämma arbetstid, löneutbetalningar och lönestorlek för skilda lotsplatser. Man bestämde även pensionsstorlek, hur lång tjänstetid som fordrades för hel pension och del av pension, samt pensionsåldern. Lotskapten och sekreterare i föreningen valdes också av lotsarna själva. Förtjänsten kunde inte delas lika, eftersom det var dyrare att leva i Reval än i t ex Narva och Pernau och en del lotsplatser var stängda under vintern för isens skull och lotsarna då blev lediga. Revals hamn- och sjölotsar arbetade året om och hade därför mera betalt.

Sjölotsarna delades in i 2 kategorier,

de som endast lotsade från Suurup till Reval tur och retur och de s k långlotsarna. Långlotsarna lotsade genom Moonsund, till Finland m fl ställen, dit andra inte kunde lotsa. Långlotsarna hade en extra procent för sådana långfärder.

Enligt lotslagen var det fastställt att ingen fick bli lots utan att vara navigator och dessutom avlägga lotsexamen. Den sistnämnda var mycket krävande, och flera som tagit kaptensexamen blev kuggade i lotsexamen. De gamla nargölotsar som varit med i lotssällskapet fick vara med i den nya föreningen så länge de var dugliga.

I alla hamnar förekom det tvångslotsning. Av hela förtjänsten fick lotsarna 60%, medan 40% tillföll staten. I gengäld bekostade den alla hamnlotsstationer med tillhörande lotsbåtar, bränsle och lyse. Lotsstationen på Suurup med inventarier bekostade lotsarna. Det gällde även båtar och bränsle. Från sjölotsningen fick lotsarna behålla hela inkomsten. Samma förhållande gällde inkomsten från långlotsningarna. Från Revals hamn hade lotsarna sin största inkomst.

Under krigsåren

År 1940, under den ryska ockupations-tiden, övergick hela lotsverket i ryska statens ägo. Man nationaliserade lotsarnas penningkassor, lotsstationerna med alla inventarier samt alla motorbåtar och segelbåtar som tillhörde lotsarna. Lotsarna fick fast lön, 200 kronor i månaden till att börja med. När kronan slopats fick man 600 rubel i månaden. Arbetstiden blev indelad i 3 vakter, alltså 12 timmars arbete och därefter 24 timmars ledighet. Lotsarna var vid denna tid under en ständig och sträng kontroll.

När tyskarna år 1941 tågade in i Reval blev återigen alla lotsar, förutom de som blivit förda till Ryssland, antagna av tyskarna som statens lotsar. Efter en tid begärde den tyska marinen att få föra en del av Revals lotsar till Gdynia i Polen. I lag om 6 lotsar fick man fara till Polen i 4 månader och därefter komma hem i 2 månader. Under denna epok var man tvungen att antaga flera nya lotsar, f d sjökaptenen. Lönen i Reval var omkring 150 riksmark i månaden jämte marinens matranson.

"Eildkannu" var till hälften fylld med fotogen. När man stack de brinnande blånorna i kannan släcktes elden. - Teckning av förf.

Lotsstationen var under denna tid belägen på en större bogserbåt mellan Nargö och Suurup. Det var lotstväng och alla fartyg var tvungna att ta lots ombord.

Fartyg som seglade under handelsflagg var helt underkastade lotsens order, medan lotsen på krigsfartygen endast hade en rådgivande funktion.

Jag var själv verksam under hela denna tid. Den sista dagen lotsade jag ännu kl 8 ett tyskt örlogsfartyg in i Revals hamn, innan jag kl 9 var på väg till Sverige.

Arthur Ambrosen

GLÖM INTE

NAMNET!

Nu har det åter hänt att det saknas uppgift om namn när inbetalning gjorts av medlems- och prenumerationsavgift eller gåva till S.O.V.

Glöm alltså inte att fylla i namn och adress på inbetalningskortet! Är det Du som glömt, ring Exp.!

Jörgen Hedman

Några drag ur Dagös historia under den svenska tiden 1563–1710

När den tyska ordensstaten gick under vid mitten av 1500-talet, uppstod en situation där de kringliggande staterna Ryssland, Polen, Sverige och Danmark försökte roffa åt sig allt som gick. Dessa stater kom dock så gott som från början att råka in i en intressekonflikt. Hertig Magnus av Ösel, bror till den danske kungen, gjorde ett försök att, med den baltiska adelns hjälp, skapa ett livländskt kungadöme. De estniska landskapen Harrien och Wierland sökte skydd mot Ryssland under det svenska väldet. Wiek där- emot underställdes hertig Magnus. År 1563 gjorde Sverige en framstöt med både armé och flotta, i januari erövrades Dagö enligt amiral Hogenskild Bjelkes anteckningar. Eftersom den jordägande adeln i Wiek till stor del tagit parti mot Sverige, drogs dess jord in till den svenska kronan.

En del av Dagös jord, som 1564 omfattade 247,5 hakar och 232 mantal, förlänades till svenska eller svensksinnade adelsmän. Bland dessa kan nämnas: Pontus de la Gardie, Claes Wachtmeister, Anna von Rosen m fl. Även flera ryska bojarer som övergått i svensk tjänst förlänades jord: Vasili Rosladin, Woyn Baranoff, Pervoy Putiloff samt två bröder Afanasi och Peter Nassokin.

1566, 1603 och 1612 gjorde danska och öselska trupper försök att inta Dagö, men försöken slogs tillbaka (se §95 i del I av Russwurms Eibofolke). Ovannämnde Pontus de la Gardies son, fältherre Jakob de la Gardie, som under fyra år arrenderat större delen av Dagö, köpte 1624 denna del. Så förblev 3/4 av ön i familjen de la Gardies ägo ända till 1688, då Dagö drogs in till staten under Karl XI:s stora reduktion. Som kronoarrandatorer inträdde då två tidigare anställda uppsyningsmän, Erasmus Jakobsson Bloedysel och Axel Julius Becker. Sedan Erasmus Jakobsson avlidit, tog hans änka, Christina Löwing över ensam som ar-

rendator. Från år 1700 inträdde så också landssekreteraren på Ösel, Lars Stierneld, som gift sig med Erasmus Jakobsson och Christina Löwings dotter Anna Wendela, som arrendator. Lars Stierneld (1669–1721) blev vår 1700 utnämnd till överexekutionskommisarie vid svenska armén. Han var även kapten vid enrolleringsmanskapet på Dagö och den som övervakade utskrivningen och munderingen av dragoner på ön. Stierneld som medföljt den svenska armén i sin tjänst, återvände 1708 till Dagö, nu som major och kommandant. Det stora nordiska kriget, som utbröt år 1700, hade dittills förts med svenska framgångar men nu började krigslyckan att vända. Slagen vid Poltava och Perevolotjna slutade med en katastrof och svenskt sammanbrott.

Rätt snart kom Baltikum att översvämmas av ryska trupper. 1710 bröt den svenska förvaltningen samman, den stora flykten började.

Lars Stierneld flydde med ett skepp till Stockholm, men vid den svenska kusten led skeppet skeppsbrott och Stierneld och hans familj undkom med enbart livet i behåll. I Riksarkivet i Stockholm finns ett brev bevarat från 1714, där Lars Stierneld ber statsmakten om nåd samt ett mindre underhåll, då han ruinerats vid förlisningen. Stierneld hänvisar till de stora tjänster som han gjort den svenska kronan som kronoarrandator samt till det faktum att han under tre års tid – 1708, 1709 och 1710 – hållit stånd mot ryssen på Dagö.

På Dagö gick livet vidare, nu under nya ryska herrar. 1710–1716 lydde ön under det nyupprättade kejserliga generalguvernementet Estland.

1716, när slutstriden mot Sverige skulle påbörjas, överläts ön till det ryska amiralitetet under General-amiral Apraxin.

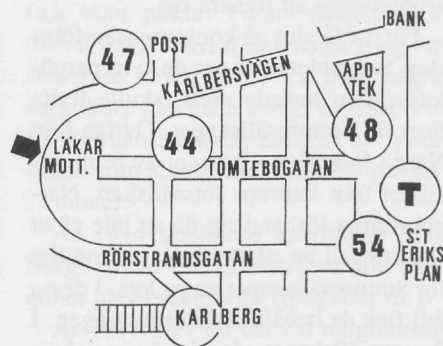
1720, när kampen segerrikt avslu-

Dr Nils-O. Danell
Allmän läkarpraktik

LÄKARMOTTAGNINGEN RÖRSTRANDSGATAN 62

Adr Rörstrandsg 62
113 33 Stockholm
Tel. 08-31 15 50
Tidsbeställning
tel 08-31 10 80
(säkrast mornar/kvällar)

tats, återlämnades Dagö till generalguvernementet. Freden i Nystad 1721 kom bara att bekräfta status quo. Sverige hade definitivt förlorat sina baltiska provinser.

1721 inkom de svenska bönderna på Dagö med en skrift till tsar Peter I, där de hyllar honom och samtidigt ber att han skall bekräfta deras privilegier. Visserligen hade man bytt herre, men några egentliga förändringar hade ej skett. De svenska bönderna hade ej haft någon direkt fördel av att lyda under Sverige. Kampen för sina friheter och mot förtryck fick de föra under nya herrar.

Källhänvisningar:

Historiska dokument i Sv. Riksarkivet Elgenstierna: Den svenska adelns ättartavlor

Russwurm: Eibofolke, oder die Schweden . . . , Reval 1855

Almqvist: Den civila lokalförvaltningen i Sverige 1523–1630, I-IV. Sthlm 1919

Stig Appelgren

Estlandssvensk folkminnes- samling i Helsingfors

2

Det estniska folkminnesarkivet, Eesti Rahvaluule Arhiiv, i Tartu (Dorpat) deponerade 1931 sin estlandssvenska samling hos Svenska Litteratursällskapet i Finland, Helsingfors. Den förvaras nu i Folkkultursarkivet där, en avdelning inom Litteratursällskapet.

För detta redogjorde jag i Kustbon nr 2, juni 1983. Där avtrycktes också det tyskspråkiga brev, som ordföranden och föreståndaren för det estniska arkivet, Walter Anderson och Oskar Loorits, sände i samband med överlämnandet. Brevet är daterat den 9 februari 1932. Här vill jag bifoga en svensk översättning av nämnda skrivelse, där Anderson och Loorits klargör villkoren för överlåtelsen:

”Till Svenska Litteratursällskapet i Finland.

Det Estniska Etnologiska Arkivet har sedan sitt grundande vid sidan av esternas folkdiktning även upptagit motsvarande hos de nationella minoriteterna på sitt arbetsprogram. Detta gjordes framför allt av den orsaken, att man skulle kunna fastställa den estniska folktraditionens förbindelser och kontakter med grannfolkens traditioner; en viktig roll spelade härvid också den omständigheten, att insamlingsarbetet för stipendiaterna vid nämnda arkiv var jämförelsevis lätt och på intet sätt förorsakade större kostnader, medan arbetet i avlägsna små kolonier och den noggranna utforskningen av deras folkloristiska repertoar för det mesta erbjuder stora svårigheter för vederbörande moderland. Av förståeliga grunder har Estniska Etnologiska Arkivet närmast huvudsakligen haft sin uppmärksamhet riktad på den muntliga traditionen hos den lokala ryska befolkningen, medan samlandet av tyska och svenska traditioner mer har stått i bakgrunden, då det egna initiativet hos ifrågavarande nationaliteter på detta område har varit alltför livligt för att särskilt behöva främmande hjälp.

I alla fall har under tidens lopp i arkivet också samlats olika slag av estlandssvenskt material, upptecknat dels på svenska, dels på estniska språket. Då detta arkiv inte ser någon möjlighet att offentliggöra detta material i tryck och på detta sätt göra det tillgängligt för internationell forskning, och då det å andra sidan inte önskar hämma denna forskning i dess framsteg, så har det med tillstånd av det Estniska Nationalmuseet och den Estniska Republikens Utbildningsdepartement med nöje beslutat deponera sina svenska samlingar hos Svenska Litteratursällskapet i Finland, i hopp om att detta sällskap måtte publicera dem i sin monumentalserie ”Finlands Svenska Folkdiktning” och att det nämnda materialet redan i manuskript skall vara tillgängligt för forskare. För sin del anhåller arkivet av sällskapet om att detta skall låta göra kopior av de deponerade manuskripten (om möjligt under loppet av detta år) och sända de senare till arkivet (som brådskande behöver dem).

Samtidigt utnyttjar vi tillfället att rikta vårt varmaste tack till sällskapet för dess tillmötesgående och tillsändandet av serien ”Finlands Svenska Folkdiktning”.

Med största högaktning:

Walter Andersson

Ordförande i Estniska Etnologiska Arkivets Kollegium

Oskar Loorits

Föreståndare för Estniska Etnologiska Arkivet”

Som av slutet av brevet synes önskar företrädarna för det estniska arkivet, att helsingforsarkivet skall ställa manuskripten till forskarnas förfogande. Folkkultursarkivet har således full frihet att låta intresserade ta del av denna stora samling, drygt 1100 sidor text.

Inga Bergholtz 70 år

Då Inga Bergholtz fyllde 50 år skrev dåvarande sekreteraren i Estlandsutskottet Sten Olson i sin hyllning i Kustbon att denna ålder inte alls verkade trolig med hänsyn till hennes ungdomlighet. När hon nu skall fylla 70 år den 21 mars synes det lika svårbegripligt att det kan vara fråga om denna mycket vitala kvinna.

Inga Bergholtz är väl känd och aktad bland Estlandssvenskarna. Redan 1945 anställdes hon som kurator hos dåvarande Kommittén för Estlandssvenskarna. En stor del av sitt arbete ägnade hon som sådan åt att bygga upp Kustbohemmet på Ramsö. Genom resor till skilda delar av landet sökte hon upp de åldringar för vilka hemmet var avsett. Hon fick därigenom en ingående kännedom om estlandssvenskarna. Hon satt också i styrelsen för den stiftelse som stod bakom hemmet ända tills det upphörde.

Även i övrigt drev hon en omfattande kuratorsverksamhet inom Kommitténs intresseområde. Det är omvittnat att hon därvid alltid var redo att hjälpa dem som vände sig till henne för att få råd eller stöd i sina svårigheter.

Sitt intresse för estlandssvenskarna har hon behållit. I egenskap av ledamot i det s.k. Estlandsutskottet av Stockholms lokalavdelning av Riksföreningen Sverigekontakt lägger hon ner ett intresserat och sakkunnigt arbete på att utskottets numera begränsade resurser får en vettig användning.

Av det sagda förstås att många tack samma estlandssvenskars tankar går till Inga Bergholtz på hennes högtidsdag. Alla de vänner hon vunnit i sitt arbete bland dessa genom sitt öppna och sympatiska väsen önskar henne lycka.

HENRIK LORENTZ

Till 100-årsminnet av av en märkesman på Runö

Henrik Lorentz på väg till högmässa i Runö kyrka. Under armen bär han Fredrik Hammarstens postilla, ur vilken han ofta hämtade sina predikningar.

På 100-årsdagen av Henrik Lorentz' födelse samlades släkt och vänner i Gustaf Adolfskyrkan i Stockholm. Vid den efterföljande festmåltiden insamlades 5.000 kronor till SOV:s stipendiefond.

Foto: Lena Lorentz

Tankarna går tillbaka till hösten 1930, min första tid på Runö. Några sorgsna kvinnor, därbland klockarmor, kom tidigt en stormig morgon till prästgården för att tala med pastorn och få tröst. "Vi har sett vår båt nära stranden men den försvann i vågorna." På eftermiddagen besöktes klockaregården, eftersom sonen Janne varit med ombord. Klockare Henrik satt på sängkanten – sa: "Nu vet jag. Har inte båten blivit räddad nu, så har de fått frid för alltid." Såg sedan upp med blicken långt i fjärran, lugn och utan klagan. Havet fostrade dem . . . Efter flera veckors strapatser – båten hade drivit bortåt lettiska kusten – bad de sju männen vid sin återkomst: "Pastorn, läs upp namnen på oss i kyrkan från predikstolen och tacka Gud för vår räddning!" Så skedde ock.

Henrik Lorentz föddes på Runö den 18 februari 1884 enligt den gregorianska kalendern och avled i Stockholm den 7 december 1955. Han var äldsta barnet till Lovisa och Thomas Lorentz och fick enligt runösed namn efter sin farfar. I Ernst Kleins år 1923 utkomna bok "Runö" står det om Lons- (= Lorentz-) gården: "Nuvarande ägaren, Henrik Lorentz, en av kyrkvårdarna i byn, är son till numera avlidne Thomas Lorentz, en på sin tid ovanligt framstående och bildad bonde."

Hos de båda finlandssvenska prästerna och lärarna Kalpa (1892-1896) och Sevelius (1897-1902) fick Henrik sin bokliga och andliga bildning på Runö. Av fru Sevelius lärde han sig spela orgel. Han var väl förtrogen med Runebergs Fänrik Ståls Sägner och Topelius skrifter. Även i historisk lit-

teratur var han väl insatt, jag vill minnas, att han bland annat plöjde igenom alla delarna av Grimbergs Svenska Folkets Underbara Öden.

När klockare Fredrik Dreijer avled år 1926, valdes Henrik att överta hans ämbete. Som klockare svarade han för ringning i kyrkan. Han ledde psalmsången från orgelpallen eller höll högmässa från klockarpulten alla de gånger det inte under vakanser eller semester fanns någon präst på Runö. Övriga sysslor och förrättningar icke att förglömma. Det skulle icke få vara mässfall på Runö, och det var det icke heller under min tid undantagandes difteriepidemien vårvintern 1932, då alla sammankomster var förbjudna under tre veckor. Den 27 januari 1697 fattades nämligen på allmän kyrkostämma beslutet ". . . klockaren skall alla sön- och helgdagar läsa Postillan när presten är sjuk eller förrest, sammanledes om presten är död, dock så att för tjugo veckors läsning skall få av presten eller hans hustru ett loof Råg i betalning . . ." (F.J. Ekman: Beskrifning om RUNÖ i Liffland).

Jag kan se Dig, Henrik, när Du på lördagskvällen efter bastun kom till prästgården för att hämta "psalmlappen". Du ville vara förberedd för högmässan och öva Dig hemma på Din orgel. Kanske blev det en stunds samvaro över en kopp te med prästen (under Din tid Schantz, Grönberg, Lindström, Isacsson och Samberg); Du var sällskaplig och humoristisk och en god berättare. Jag kan ock se Dig gående med prästen efter gudstjänsten som mardagar med sakta gång, kanske växlande några ord med besökande turister. På vintern gick man raskare; det hade varit kallt i den oeldade kyrkan.

Särskilt högtidligt var det, när Du ledde psalmsången från läktaren i den gamla kyrkan, då det där någon gång under sommaren kunde hållas gudstjänst.

Du lärde tidigt Din son Thomas att spela orgel och han fick även tillfälle till vidare utbildning i Sverige. Båda ivrade Ni för sång och övade flitigt med kyrkokören. Jag vet att denna ofta fick beröm. Prosten Hjalmar Pöhls ord lydde: "Aldrig har jag hört nationalsången så vackert sjungen, som när vi togs emot på Runö strand vid biskopsbesöket år 1937." Thomas ersatte Dig

RUNÖKVÄLL

Kristina demonstrerar kvinnokläder . . .

Från vänster: Två gifta kvinnor i söndagsförmiddagsdräkt (glada färger), därefter två kvinnor i söndagseftermiddagsdräkt (lika för gift och ogift), Kristina själv i söndagsförmiddagsdräkt (mörkare färger) och sist två ogifta kvinnor, t.v. söndagsförmiddagsdräkt, t.h. brudens lördagsdräkt dagen före bröllopet (blått och vitt).

Foto Peter Grahn

I SOV:s serie av bygdekvällar hade turen nu kommit till Runö, och ett hundratal mycket intresserade deltagande mötte upp i Eesti Maja den 18 november 1983. Programmet kom att spänna över ett mycket brett register: berättelser ur Runös historia, kåseri på runömål, "runska", rundvandring i tankevärlden, dräktparad och många sånger på "runska".

efter hand vid orgeln och det var endast de gånger han inte var tillstädes som fru Grönberg eller jag själv ryckte in vid gudstjänsterna i kyrkan eller i skolsalen. "Det var så trevligt att se far och son tillsammans vid orgeln i kyrkan", sade Sven Jerring, då Radiotjänst gjorde sina inspelningar på ön år 1938.

Under årens lopp blev det många högtidsstunder i prästgården eller i klockaregården. I kretsen av Din familj, hustru Elisabeth och barnen, var Du den gode familjefadern. Du var den duktige lantbrukaren och fiskaren, en utomordentlig sältskytt, en skicklig snickare, smed och båtbyggare. Det 60 alnar långa siknätet tarvade också sin tid men knöts flinkt om vinterkvällen. På våren kunde det bära av med skutan "Venus" till Stockholm för att vid Kornhamnstorg sälja de roddbåtar man tillverkat under vintern. Kanske förde "Venus" Er hit i ofärdstid för sista gången!

Inledning och några barndomsminnen på runömål

Kvällen började med att Runö kyrkklockor fick ringa (inspelning), och därefter hälsade SOV:s ordförande Thomas Lorentz, tillika runöbo, välkommen. Han harangerade bygderådsmedlemmarna Manfred Hamberg och Hjalmar Stenberg från Rickul, Johan Engdahl och Johan Landman från Ormsö och Tomas Dreijer från Runö för deras insatser med kartläggningen

När min make och jag besökte Er i Ert första hem i Sverige, Rindö gård i Uppland, där Ni båda – Henrik och Elisabeth – var anställda, fick Ni mycket beröm av godsägarparet, som sade sig vara glada att ha Er hos sig. Ert lilla hem kunde dock icke på något sätt liknas vid Lons-gården, ". . . men jag har en orgel . . .", sade Du Henrik. Och det var en stor glädje.

De sista åren bodde de i en miljö, passande en gammal kyrkans tjänare, nämligen invid den lilla Gustaf Adolfskyrkan i Stockholm. När kyrkklockorna ringde, tänkte Henrik säkert på klockorna i Runö kyrka, som han ringt i så många gånger, i högtid och ofärd, i sorg och glädje, i tro och förtröstan.

Inför minnet av Henrik Lorentz böjer vi våra huvuden i vördnad och tacksamhet.

Agnes Hermansson

av gårdarna i de olika socknarna, ett arbete som mynnat ut i dessa "bygdekvällar". Thomas L. kåserade därefter på runömål och berättade minnen från sin barndoms lekar. Den första allsången blev Gunnar Schantz' RUNÖ-SÅNGEN, skriven omkring 1925 och tillägnad runöungdomen som en sång till hembygden. Sedan drack vi kaffe och åt piroger, vilket också börjar bli en tradition.

Ur Runös historia

Henrik Melin gjorde en fyllig och intressant genomgång av Runös historia allt ifrån biskop Johannes' av Kurland brev från år 1341, i vilket garanteras runöbornas rätt att besitta sin egendom enligt svensk rätt, och ända fram till vår tid och uppbrottet från Runö. Många intressanta detaljer framkom, t.ex. att en av Karl XII:s karoliner, Anders Bergman, i början av 1700-talet kom till Runö och bosatte sig på en ödegård, som då fick namnet Anders. Efter Henriks föredrag kom den andra allsången, RUNÖ, av Eugenie Silberberg (Kokas Schenni), daterad Lidingö 30/1 1961. Schennis sång är, liksom Schantz', skriven på rikssvenska och beskriver – givetvis – idyllen Runö. Hon är nu bosatt i Syd-Amerika.

Vandring runt Runö

Så tog Junne Öman oss med på en rundvandring kring Runös stränder och vatten. Han började – med stöd av en stor karta – långt söderut vid "Gians" sjömärke (inte ens med kikare synligt från fasta Runö) och berättade att just där går gränsen mellan Estland och Lettland, den gräns man tvistade om efter första världskriget. Vi fick höra om "Greitagrunne", ett i likhet med "Steingrunne" i norr fint fiskevatten, innan vi fick följa kusten västerut från Ringsudden, Holma och Pärs. Utanför Pärs ligger skutornas ankringsplats, väl skyddad mot nordväststormarna av "Lagrunne". Vandringen går vidare över Staknes till Kuns, öns norra udde, och därefter utmed den ganska jämna ostsidan med sina vackra sanddyner och två gamla kyrkplatser tillbaka till Rings. När Junne slutade sjöng vi FISKJAR-SUANG på runömål av Mats Malm (Nogges Madus). Madus, en färgstark runöbo, har daterat sin sång 1/11 1946; han avled strax därefter.

... och mansdräkterna. Här högridsdräkten för inomhusbruk, t.v. med senare variant av byxor av grå vadmal (hoso), de båda andra med den äldre byxypen, i vitt linne (bixo).
Foto Peter Grahn. – Peter avled bara några veckor efter Runö-kvällen.

Runö "innanför kusterna"

Med rika foto- och kartillustrationer visade Tomas Dreijer hur Runölandet, "Loande" (enl. Schantz värderade runöbon sin ö så högt att man inte ens behövde nämna den vid namn – **loande** 'landet' räckte), såg ut och hur folket levde sitt liv där. Han berättade om åker och äng, kyrkorna, fyrtornet, gick från gård till gård genom hela byn med avstickare till de gårdar som på senare tid brutit sig ut ur byn m.m. Han demonstrerade särskilt Mass-gården, en delad gård som 1930 vid lantmäterireformen löste sin uppdelning inom byn (ägorna låg utanför byn) så, att västra Mass behöll hela den gamla längan medan Östra Mass byggde allting nytt. Efter denna, den längsta av kvällens programpunkter, kom följdriktigt en sång på runömål av samme Dreijer (Kors Totsj) UAR FORRGAL HE-IMA. Sången är skriven 1946.

Runödräkten

Kristina Österman inledde sitt avsnitt med en bildkavalkad från Runö med tonvikt på klädedräkten. Vi fick också se andra runömotiv, och hon berättade även om seder och bruk. Därefter hämtade hon sina "objekt" ur det verkliga livet: damer och herrar i runödräkter av de mest skiftande slag som hon tog upp på podiet. Vi fick se dräkter för helg och vardag, för glädje och sorg. Detta var utan tvekan kvällens mest uppskattade programpunkt,

och man kunde runt om höra folk säga: "Detta måste göras om och filmas, och det bör ske snart, innan det är för sent". Nästa allsång var också på runömål och hette VÅNN PREHTE RUN av Elisabeth Sergo (Duskas Lisa), sången skriven 1946.

Sånger, psalmer, visor, ringlekar

Under denna rubrik berättade Thomas Lorentz litet om Runös sångskatt och ringlekar. Han illustrerade genom att själv sjunga dels en folklig koral, dels psalmversen "Jag kommer av ett brusand hav", omtyckt av barnen när de (ofta) lekte begraving, då med texten "tjå, tjå, tjå" och – "på riktigt" – av de vuxna. Kanske var runöborna de första som fick ta del av denna Magnus Gabriel de la Gardies psalm, om någon av dem under senare hälften av 1600-talet besökte honom i hans sommarhem, medeltidsborgen i Arensburg. Thomas lade särskild tonvikt vid visor på runömål, ex.vis den lettiska dansvisan "Kur tu teci, gailiti man", som fått "runsk" text. Nu hade tiden lidit, men en liten "svängom" kunde man ta ändå och Endel Enggrön och Manfred Strickman trädde till med sina dragspel. Några av de danser de spelade tillsammans med Junne och Tomas på fiol, var vanliga på Runö, andra kanske inte. Runökvällen slutade fram på småtimmarna och nu ser vi med spänning fram mot Rågö-kvällen den 6 april 1984.

Thomas Lorentz

Karl Boman 80 år

Karl Boman hör till den exklusiva krets estlandssvenskar som avlagt akademisk examen vid Dorpat/Tartu-universitetet. Han är också en av de få estlandssvenskar som avancerat till en chefspost i den estniska centralförvaltningen. Han var avdelningschef i slutet av 1930-talet i inrikesministeriet.

I likhet med sina föräldrar kom han att göra betydande insatser för svenska församlingen i Reval. Att vara ordförande i kyrkorådet var ingen sinekur under de dramatiska krigsåren. Karl Boman fick uppleva hur allt det kärleksfulla arbete som han och andra ägnat sin församling var på väg att raseras. Men han förskonades dock från att få se gudstjänstlokaler ombyggda till träningslokaler för idrottsföreningar.

Karl Bomans intresse och tid räckte även till för ledamotkap i styrelsen för Svenska Odlingens Vänner och i estlandssvenskarnas politiska sammanslutning Svenska Folkförbundet i Estland.

Efter överflyttningen till Sverige blev Karl Bomans administrativa kunskaper och förtrogenhet med estlandssvenska frågor en stor tillgång för Kommittén för estlandssvenskarna. I närmare två år var han en viktig förbindelselänk mellan kommittén och de över landet spridda estlandssvenskarna. Ofta fick han agera skiljedomare när den rikssvenske arbetsgivaren och den estlandssvenske arbetstagaren inte kunde samsas om arbetsbetingelserna. Hans utförliga rapporter över sina iakttagelser under dessa tjänsteresor blev av stor betydelse för beslutsfattarna i såväl Kommittén för estlandssvenskarna som i kolonisationsorganet Rågöstiftelsen, när det gällde att finna den rätta vägen för estlandssvenskarnas "inordnande" i svenskt samhällsliv.

Notiser

KONRAD VEEM

esternas ärkebiskop i exil fyllde 70 år den 7 jan. 1984.

Dagen innan – trettondagen – var Jakobs kyrka fullsatt till gudstjänst och högtid. Predikan hölls av prosten Rudolf Kiviranna från New York. De estländska prästerna Voldemar Takkel, Adolf Kaarme och Jaak Reesalu assisterade vid altartjänsten.

IVAR POËLL

blev föregående år utnämnd till assessor i estniska kyrkan i exil – genom denna utnämning är han ställföreträdande ärkebiskop. Från Jakobs kyrkas predikstol höll han talet till Konrad Veem, kollega i skolårens Estland. Båda två hade "kommit undan" till Tyskland under det andra världskriget men träffades först i Sverige.

Om Eduard Tubin

estnisk tonsättare, som dog i Sverige föregående år, erinrades i radioprogram 2 den 21 jan. 1984 genom framförande av hans symfoni nr 2 i Berwaldhallen och dagen därpå i Engelbrektskyrkan.

Vid båda framträdandena dirigerade numera internationellt kände esten Neme Järvi, en dirigent som "slapp ut från hemlandet" för några år sedan. Bland solisterna i kyrkan hörde vi SOV-ordföranden Thomas Lorentz.

Stockholms Estniska Manskör sjöng.

Hugo Mickelin

Efter ett par års mellanspel i Trelleborg återvände Karl Boman till Stockholm. I närmare två decennier, fram till sin pensionering, tjänstgjorde han i Svenska Handelsbankens utlandsavdelning, där hans gedigna språkkunskaper kom väl till pass.

Karl Boman har också ständigt haft god kontakt med sina estniska vänner. För sin gamla studentorganisation från universitetsåren, korporation Revelia, har han varit en stöttepelare.

Tack, Karl Boman, för respektgivande arbetsinsatser för landsmän såväl i vårt gamla hemland som i Sverige. Varma välgångsönskningar för kommande år!

Elmar Nyman

TÄVLINGSTIDEN UTE

Tiden för ungdomstävlingen gick ut 1 februari, och innan dess hann ett 20-tal bidrag komma in.

Ni är fortfarande välkomna med Era bidrag – utom tävlan – trots att tiden gått ut. Hann Ni inte göra intervjuerna med släktingarna klara före 1 februari – gör dem klara nu och skicka dem till SOV:s exp., Vikingagatan 25, 113 42 Stockholm. Alla bidrag är välkomna!

Inom kort kommer juryn att träffas och påbörja sitt arbete med att utse pristagarna, som presenteras på hembygdsdagen 1984.

PERMANENT UNGDOMSAVDELNING

I samband med tävlingen bildades en arbetsgrupp som vi kallade SOV:s UNGDOMSAVDELNING eller SOVUNG. Den 16 februari blev denna arbetsgrupp till en permanent avdelning.

Inom en inte alltför avlägsen framtid kommer vi att försöka att samla intresserade "ungdomar upp till 45 år" till en träff för att diskutera avdelningens framtida aktiviteter.

Ni som redan nu är intresserade av att eventuellt bli medlemmar kan kontakta ordföranden Agnes Callenmark,

tel kvällstid 08-88 48 45.

SKICKA IN NAMNFÖRSLAG!

Vi har försökt hitta ett lämpligt namn till vår nyfödda avdelning, men har inte lyckats. Därför ber vi nu Kustbons läsare om hjälp. Vi utlyser ingen namntävling men ber Er "spåna" fram ett slagkraftigt namn till SOV:s Ungdomsavdelning och skicka Era förslag till SOV:s exp. Märk kuvertet med "Namn på ungdomsavdelningen".

Vi hoppas på Er hjälp och tackar i förväg för Era bidrag.

Ungdomsavdelningen
Seija Luther

Fängslande estniska essäer

Esterna är flitiga skribenter. I Kustbon hinner vi tyvärr inte bevaka all estnisk litteratur som kommer ut här i Sverige. Den är nämligen mycket omfattande och omspannar de flesta genrer från skönlitteratur till vetenskapliga avhandlingar.

Jag har just avslutat läsningen av en bok, skriven av den estniska litteraturvetaren Herbert Salu. Det är en essäsamling som heter Kihutav troika (Den framstormande troikan). Denna bok är bara en i en lång rad av essäsamlingar och romaner m m, som flutit ur denne författares penna.

Kihutav troika innehåller tre essäer: Kihutav troika (Den framstormande troikan), Boheemlane ja lohe (Bohemerna och draken) och Nelisada aastat esseistikat (Fyrahundra år esseistik).

Den framstormande troikan är Tjitji-

kovs fordon i Gogols roman Mjortvyje dusji (Döda själar), ett av den ryska romanlitteraturens många mästerverk. Det vilda ekipaget får redan hos Nikolaj Gogol själv en symbolisk färgning: det är Ryssland som stormar fram. Denna symbolik tas upp av Salu och det historiska perspektivet dras ut till vår tid i en framställning som blir synnerligen fruktbar och fängslande.

Bohemerna är de unga litterära radikalerna, att jämföra med futuristerna i Europas konst och litteratur med början kring sekelskiftet, draken är den tröga massan med sina borgerliga värderingar. I denna essä ger Salu först en analys av futurismen med dess radikala och hänsynslösa karaktär och av bohemerna, de unga radikala och hänsynslösa författarna. Efter denna all-

Forts. s. 20

UNGDOMSTÄVLING

Estlandssvenska bygder

RÅGÖARNA

Inför rågöbornas bygdedag den 6 april 1984 återger vi en artikel i *Allsvensk Samling* den 24 maj 1932.

Tidskriften heter numera *Sverigekontakt*.

HM

När den svenska bosättningen i Estland begynte och varifrån de första svenskarna kommo dit – se där frågor, som fortfarande vänta på sin lösning!

Om en svensk inflyttning till Dagö talas emellertid i den s.k. Gutasagan, några historiska förtäljningar om Gottlands forntid, sammanställda på 1200-talet. Här omnämnes bl.a., att en del gottlänningar på grund av överbefolkning och hungersnöd utvandrat till en ö vid Estland, "sum hetir Dagaithi" (Dagö), att de där bosatt sig och att av dem uppförts en "borg", d.v.s. ett försvarsverk, "sum enn synis" (som än synes).

Att denna sägen avspeglar en historisk händelse, anser den framstående kennaren av svenskarnas färder i österväg, Birger Nerman; han konstaterar en folkvandring från Gottland till Balticum cirka år 475 e. Kr. Gutasagans uppgift, att borgen, som de inflyttade svenskarna uppfört på Dagö, "synes än" – det är i slutet av 1200-talet – är av ett visst intresse. Säkerligen byggdes borgen så som man i hemlandet plägar uppföra dylika, d.v.s. på ett i ett eller annat avseende skyddat ställe uppförde man ringmurar av sten och på dessa palissader för att ytterligare öka försvarsstyrkan. Och sten för stora byggen fanns det på Dagö, särskilt vid Röicks, den gamla svenskbyn på nordkusten av ön. Vidsträckt marker voro och äro fortfarande där överströdda med granitblock, större och mindre.

Frågan om svenskarnas första bosättning i Estland är svår att lösa, främst därför att så ytterst få arkeologiskt upplysande minnen i av dem byggda trakter påträffats. Trots undersökningar av arkeologer känner man från de svenska områdena icke en enda åldrig gravplats.

Den svenska stammen i Estland i våra dagar är blott en ringa kvarleva av vad som en gång varit. På fastlandet har en gång hela kuststräckan från Balticport till Hapsal varit svensk och

även längre söderut ha strödda svenska kolonier funnits. Även de stora öarna Dagö, Moon och Ösel ha haft stora svenska bosättningar, men av allt detta återstår nu blott föga. Namn som Rootsiküll, Svenskbyn, förekomma på många platser. Men ej blott frivilligt har svenskheten gått tillbaka. Dagö-svenskarnas historia är ett exempel på huru de tyska godsägarna med våld kunde fördriva en blomstrande svensk folkstam från deras från far till son sedan århundraden ärvda gårdar.

Bland de bygder, där svenskarna bäst förmått bevara sin nationalitet, äro de båda Rågöarna, Stora och Lilla Rågö. Dessa svensköar äro belägna i en havsvik, som kallas Rogervik. Detta namn använda Rågösvenskarna även om den närmaste lilla staden Baltischport på fastlandet, emedan staden är byggd på den plats, där en by, Rogervik, låg i äldre tider.

Stora Rågö, den västliga ön, och Lilla Rågö, den östliga, äro vardera omkring 7 km. långa och 2 1/2 km. breda. Sundet, som skiljer de båda öarna från varandra, är på det smalaste stället endast 1/2 km. brett. Sträckan från Lilla Rågö till fastlandet är 2–3 km.

På Lilla Rågö finna vi byarna Lillbyn med 80 invånare och Storbyn med 90. På Stora Rågö finnas följande byar: Storbyn med 105, Åsbyn med 55 och Bisagjärdsbyn med 30 invånare.

Folket på dessa öar livnär sig genom jordbruk, boskapsskötsel och fiske. Inom vida kretsar i Svensk-Estland äro "Rågö-spetsarna" kända och omtyckta och utgöra ett vackert prov på kvinnlig hemslöjd.

Rågöarna hörde förr i kyrkligt hänseende till Kors socken, men underlyda nu svenska St. Mikaelssamlingen i Reval. Därvarande kyrkoherde besöker i regel Rågöarna en gång i månaden.

Gamla handlingar, vilka ännu finnas bevarade på Rågö, bekräfta att svensk

RÅGÖBORNAS LUCIAFEST

Numera lägger jag på minnet att reservera kvällen första lördagen i december för den luciafest som Rågöbornas danslag sedan år tillbaka organiserar i Kärrtorps Medborgarhus. Det är den enda i estlandssvensk regi, dit inte endast rågöättlingar "släppts in". Det var insläpp den 3 december 1983.

Året innan hade vi med oss vår första dotterdotter. Långt före julförberedelserna var den stående frågan: när går vi till den glada luciafesten där barn får vara med.

Önskemålet tillmötesgicks och 5-åringen fick ta med sin 2-åriga "lillasyster" – fast den minsta lillasystem fick inte följa med då hon bara var 2 månader.

Tänk så roligt barnen har på dessa fester! Är med i Luciatåget, sjunger och dansar och väntar på tomten.

Uppriktigt sagt har alla så roligt på rågöbornas LUCIA-kväll – unga och "något äldre", som ännu har ork att ställa upp.

Vi prisar och lovordar den ork och sisu som danslaget har och vi gör likaså med dess familjemedlemmars serviceanda. Både kvinna och man står i köket, serverar och hjälper till utom och inom programenliga aktiviteter.

bosättning fanns här redan under 1300-talet – skriver en av våra medarbetare på Rågö.

Den svenska skolan på Lilla Rågö öppnades år 1901.

Lilla Rågö har även sitt eget kapell, som underhålles med stor uppoffring och kärlek.

Tack vare sitt geografiska läge ha Rågöarna icke varit utsatta för estnisk inflyttning. Befolkningen är därför ursvensk i dag som är. Den är mycket konservativ och av ett egenartat kynne. På öarna leva kvar en mängd urgamla svenska seder och bruk.

På Rågöarna finnes en lokalavdelning av "Svenska Odlingens Vänner i Estland". För några år sedan bildade några ungdomar en hornorkester, den enda i sitt slag i Svensk-Estland. Vidare finnes en skådespelartrupp, som tillsammans med orkestern plägar anordna fester för att insamla medel till uppförande av ett ungdomsföreningshus med bygdemuseum.

Förhandsmeddelande BYGDEDAG – KORKIS

Dagen var planerad att äga rum
den 30 juni i år
På grund av omständigheterna
har den framflyttats till
2 september 1984
Plats: KUMLA – intill Örebro
Närmare i nästa Kustbon

TAVLOR I LINKÖPING

Efter ett antal år av konstnärligt skapande har Edvin Lagman haft sin första offentliga utställning på Galleri S:t Lars i Linköping. 350 besökare vid utställningens öppnande kunde glädja sig åt 34 oljemålningar och 20 akvareller.

Det är inte överord att säga att utställningen blev en succé. De ca tusentalet besökarna under de tolv dagar utställningen varade var entusiastiska och försäljningsresultatet var också ett tecken på att konstnärens skapande har nått en mognad som lovar gott även för framtiden.

Konstanmälararen fick en intervju med konstnären:

Hur länge har Du målat?

Edvin: Akvareller sedan 30-talet, dvs under gymnasietiden hemma i Estland.

Alla intresserade kan knappast få plats – men försöka duger den 1 dec. 1984 (om arrangörerna ej ändrar på dagen).

Ett hjärtligt tack för att vi hittills har kunnat få plats för den växande familjen och en varm uppskattning av det arbete ni alla lägger ned!

Hugo Mickelin

* *
*

SOV:s BYGDEKVÄLL

En resa i ord, bild och ton
till

RÅGÖARNA

gör vi
fredagen den 6 april 1984 kl. 18.00
Vi träffas i Eesti Maja, Vallingatan 34, 1 tr. Sthlm.
Kaffe serveras till självkostnadspris. Fritt inträde.

Välkomna!

Olja sedan mitten av 70-talet. Jag har fått utbildning i akvarellmålning redan på 30-talet och i oljemålning under ett flertal år sedan mitten av 70-talet.

Utan att mota in Dig i någon fälla – skulle Du ändå kunna ange i vilken stil Du känner Dig mest hemma?

Edvin: Impressionistisk stil i första hand, i någon mån med expressionistisk färgning.

Var finner Du motiven för Dina tavlor?

Edvin: Landskap, porträtt, stilleben. Gärna vatten, ljus och luft. Öland, Nordingrå (havsmotiv), Härjedalen (fjällvärlden) och Östergötland förstås.

Du är nu pensionerad ifrån Din universitetstjänst. Hur tänker Du disponera Din tid? Enbart som konstnär?

Edvin: T.v. har jag ett digert utställningsprogram som omfattar mer än två år. Målning kommer att bli min huvudsakliga uppgift, som jag ser det nu. Men jag kommer givetvis också att ägna mig åt forskning och redaktionell verksamhet, kanske också författarskap. Alla dessa verksamhetsområden

stimulerar ömsesidigt varandra.

Så långt Edvin. Att i kortfattad form ge ett omdöme om Edvin Lagmans konstnärliga gestaltungsformåga är inte möjligt, ty den värld han återger i akvarell och olja är rik och mångfaceterad. Han har stor förmåga att skildra naturens olika företeelser och skiftningar, från det öländska alvaret (På landborgen) och fjällheden i Härjedalen (Flatruet) till blommorna på ängsbacken i Östergyllen (Sommarfägnad). Suggestiva är inte minst vattenmotiven. Man fäster sig vid oljemålningen Väntan som fokuserar en roddbåt, förtöjd men väntande – på vem? Utanför öppnar sig gattet mot havet. Från utställningen lyckades jag förvärva en akvarell med det magiska namnet Saga vid skogssjön. Beträktarens öga följer den ljusskiftande vattenytan in mot ett strandparti där en häst står och dricker ur sjön. Något av en saga bara detta att vatten i en nutida sjö kan duga till sådant. För mig synes tavlan ha en symbolisk innebörd, och jag är övertygad om att Edvin Lagman – med sin erfarenhet från barndomsåren från en värld nu i utdöende – vill utvinna ur verkligheten flera dimensioner än vad vi till vardags ser.

Olof Fahlén

Forts. fr. s. 17 Fängslande. . .

Alfred Mhlbergs dagbok

Forts. fr. föreg. nr

männa översikt går han över till förhållandena i Estland på tio- och tjugotalen och redogör för de estniska "bohemernas" framfart. Där har vi August Gailit, Henrik Visnapuu, Johannes Barbarus, Johannes Semper m fl. Det var tydligen en märklig samling, dessa radikaler av vilka en del hade fått socialistisk skolning i det jäsande tsarrysland. För Estlands självständighetskamp hade de ingen förståelse, för den borgerliga draken hade de endast förakt till övers. Själva levde de ett ansvarslost och förvildat liv, bl a som akademiker i Dorpat (Tartu), där Henrik Visnapuu t o m stoltserade omkring i Korp! Sakalas färger. Salus framställning mynnar ut i en analys av den skandal bohemerna ställde till med när de på Vanemuine under pågående föreställning visslade ut och skändade den finlandssvenska dansösen Maggie Gripenberg och hennes danspartner. Det är en mycket levande, saklig och uttömmande framställning. Här får vi uppgifter som förvånar oss om ett flertal författare som räknas bland de stora i den estniska litteraturen. Sin storhet vann de emellertid först när de sansat sig och på allvar gripit sig an med sina uppgifter.

Med utgångspunkt i den franske slottsherren och författaren Michel de Montaigne, som levde och skrev de första essäerna på 1500-talet, redogör Salu i sin boks sista parti för essän som konstform, för dess historia i olika länder och slutligen för den estniska essäistiken. Det är en klar, pedagogisk och instruktiv framställning.

Det var mig ett nöje att läsa Herbert Salus bok. Den gav mig många nya synpunkter, som tydligen bara essän kan förmedla. Jag hoppas att även andra estlandssvenskar som är litterärt intresserade och behärskar estniska språket tillräckligt skall läsa detta arbete.

Edvin Lagman

Alfred Mhlberg (Äspes Alfred), t h, från Lilla Rågö tillsammans med Anton Stahl (Olas Anton) från Stora Rågö.

Här följer nu det sista avsnittet av det bevarade partiet ur Alfred Mhlbergs krigsdagbok. Ännu är Estlands frihetskamp inte slut, men fienden har drivits bort till östgränsen. – Dessa dagboksanteckningar ger en enastående inblick i krigets vardag, i en frontsoldats tankar och handlingar.

Maj

1 torsdag. Våldigt varmt väder. Jag var på torget i morse. Man firade inte 1:a maj. En viss Rossman, som i vintaras deserterade till de röda vid Venekyla, skickade hälsningar från de rödas sida. På eftermiddagen skickade man åter oss 4 härifrån med motorbåt till Kudru by i närheten av Narva-Joesuu. Vi är alla fyra i en liten stuga på flodstranden.

2 fredag. Vi sov lugnt på natten i vår stuga. Dagen en smula långtråkig.

Varmt blåsigtt väder. Jag träffade L. Luts, som hade varit i Narva. 5-te kompaniet fick nya kläder.

3 lördag. Varmt, blåsigtt väder. Män härifrån avlöste dom på andra sidan floden för 5 dagars vila. På kvällen gick jag för att träffa Luise men utan resultat. Träffade Bernhard Hindriks-son och Kala Edit. På dagen även Luise.

4 söndag. Dagen förliden som vanligt, lite halvtråkigt. Jag var ett par gånger till skolan och spelade orgel.

Till minne av Peter Grahn

På kvällen tänkte jag gå till Narva-Jöesuu på fest men försinkade mig.

5 måndag. På förmiddagen var jag till Narva-Jöesuu och hos Luise i hennes bostad, där gamla Kata pratade vitt och brett. Blåsig. Sjön isfri. Fick brev från Julie, på vilket jag skickade ett riktigt "beskt" svar.

8 torsdag. Tisdag kväll hos Luise och Katarina i vilkas sällskap jag fördrev tiden till kl. 11 med kaffedrickning och samspråk. Man kom med 78 röda fångar, däribland en kvinna. Inget annat särskilt. Vi väntar på lön men förgäves. Brev från Karin Velsberg.

9 fredag. Vi fick lön sent i går kväll. Jag fick 402 mark. Avlösning för pojarna på andra sidan floden. Vackert väder. Jag var till Jöesuu hos Luise och andra. När jag kom från färden på floden, ramlade jag oavsiktligt i vattnet, vilket kändes rätt skönt.

10 lördag. Tvättade kläder, badade bastu, köpte cigaretter för 30 mark.

12 tisdag. Söndagen var långtråkig, endast kvällen lite muntrare. Vi var på fest i Kuurhaus. Jag träffade många bekanta kamrater, de flesta från 10-de kompaniet, bland dem också Karla. I dag kallt väder med ostlig vind, det faller till och med snöflingor då och då. Tidningar har inte gått att få tag på under maj månad. Man säger att typograferna strejkar och överhuvudtaget skulle förhållandena i Tallinn vara i olag, om man nu kan lita på rykten. Maxim-gruppen fick avlösning i dag.

15 torsdag. Från sjön har man under ett par dagar beskjutit några byar, som innehas av de röda och vilka just nu står i brand. Jag åkte motorbåt till Narva i går men kom tillbaka till fots. I dag i Jöesuu, fick brev hemifrån och från Finland. Kyligt väder.

17 lördag. 3 man, Gūsman, Taning och Feldtman gick till Veneküla. Den sistnämnde avlöste Stahl, som gick över till kommandot. Jag sändes över floden till förposteringen. Alla byar i närheten är nu erövrade av de våra. Troligtvis får vi också ge oss av härifrån i dag – ut i drabbning?

Hittills har man fått leva riktigt fredligt, men nu blir det naturligtvis andra bullar av, bara livet består . . . Kammeraus gick till Narva, jag skickade mitt fickur med honom för lagning. Kyligt och mulet väder, humöret uselt

Med Peter Grahn har en mycket skicklig yrkesman och vänfast kamrat gått bort.

Peter Grahn växte upp på Runö i Rigabukten och ägnade sig där, liksom många andra runöbor, åt båtbygge, fiske, jakt och jordbruk. Inför den ryska andra ockupationen av Estland 1944 lämnade runöborna sina hem och styrde med sina fiskebåtar mot Sverige. Peter med familj kom till Brevik på Lidingö den 7 augusti 1944. Här tog lidingölottorna hand om flyktingarna på bästa sätt. Peter var då 32 år, och efter ett år som skogsarbetare i Malingsbo revir kom han i juli 1946 tillbaka till Lidingö och Gustavsson & Anderssons varv, sedermera Noghammars, och verkade där till sin pensionering. Här kom hans yrkesskicklighet väl till pass då det gällde inredningsarbeten i trä vid varvets båttillverkning.

1947 blev han hemvärnsman och

liksom vädret och hela livets härlighet, ty just nu finns det väldigt få glädjeämnen att finna i världen.

18 söndag. På kvällen lämnade vi posteringarna kring Kudru by. Under natten på väg mot floden Luuga. I Ilkino vilade vi ett par timmar och sedan i väg vidare mot byn Volkow, dit vi ankom på morgonen kl. 5.

19 måndag. I Volkow. Ungdomarna trädde dans med våra pojkar i går eftermiddag. I dag förde man en mängd krigsmateriel, som de röda lämnat efter sig, till kompaniets stab. Valgepea löste av Falkman.

21 onsdag. Varmt väder. I går var vi och fångade fisk i floden med granater, vi fick en hel mängd. Annars som vanligt. Det ryktas att Kronstadt och Petrograd skulle ha intagits av våra styrkor!?

23 fredag. En storstilad dansfest gick av stapeln i byn i går, för isurerna firade någon sorts helg. Från köket har vi inte fått någon mat på ett par dagar, utan vi får produkterna råa att tillagas av oss själva. Jag var i Fitinka by och sökte Stahl men hittade honom ej.

26 måndag. Ovanligt varmt väder. Naturen vaknar, det skulle endast behövas en ordentlig skur regn, som

medlem i Lidingö Skytteförening. Peter var inte den ende runöbon som kom med i Lidingö Hemvärn. Runöborna hade på ett smärtsamt sätt fått erfara vad det betydde att gå från gård och grund. De var genast beredda att bidra till sitt nya hemlands försvar. Peter blev en trogen hemvärnsman intill sin bortgång. Som säljgare var han van vid att hantera bössan och i Lidingö Skytteförening sköt han snart upp sig i högsta klassen i fältskytte, den svåraste men också roligaste formen av skytte.

Sitt intresse för fiske behöll han in i det sista och fann i detta skön avkoppling tillsammans med någon av sina många vänner. I runöbornas förening i Stockholm var han en trogen och gärna sedd kamrat.

Vi bevarar Peter Grahn i ett ljust minne.

Carl Tydén

skulle fullkomna den. Jag har inget annat att göra än att äta och sova, men i själen känns det ändå oroligt. Det är som en längtan till något nytt, fritt, något som jag inte vet namnet på . . . I lördags badade jag bastu. I går var det åter igen dans i skolhuset, deltagandet var flitigt. Kiisman besökte kommandot, han hade med sig 5 engelska cigaretter att fördela på hela kompaniet. Byns män 18 –35 år gick till uttagningskommissionen.

28 onsdag. Jag var i Narva och i Jöesuu, hos Luise, träffade Nutov, Nyman och många andra bekanta. Resan var storartad med bogserare utmed floden och pojarna släppte loss sången i den stilla kvällen. Molnigt.

29 torsdag. Kristi Himmelfärdsdag. Det regnade på morgonen. Albrok kom till oss som utökning. Vi hämtade björkar i går kväll och pyntade huset med grönt både invändigt och utvändigt.

31 lördag. Kristi Himmelfärdsdagens kväll slutade sent med en jättelik danstillställning. Gårdagen långtråkig. I onsdags badade jag för första gången i floden. Kiisman gick till Narva. Varmt väder. Vi bytte västar med Kammeraus, han fick 10 mark på köpet.

KONDOLEANS

Thomas Lorentz har mist sin son Eskil, arkitekt, Täby.

Det är inte första gången Thomas hus drabbas av sorg under den tid jag känt honom.

Thomas förste son avled 1940 i en ålder av drygt 1 år och ligger hos tidigare generationer Lorentz på Runö kyrkogård hemma i Estland.

Månaden efter ankomsten till Sverige 1944 avled Thomas 14 mån. gamla dotter.

En tröst i sorgen för fadern är att han har fyra döttrar i åldern 26–42 år omkring sig.

Thomas ende bror Johannes gick bort 1977 före 65-årsdagen.

Systrarana Lovisa och Aina bor i Sverige med sina familjer.

Thomas far runöklockaren Henrik, gick ur tiden 1955. Hans levnadsöde har tecknats i en separat artikel i detta nummer av Kustbon av Agnes Hermansson, rikssvenska född Olsson, som varit lärarinna på Runö.

Thomas mor Elisabeth, barnmorska på ön, var dotterdotter till Runös kyrkoherde Dreijer. Denne kom till Runö från Åland. Elisabeth Lorentz slutade sina dagar 1973 i en ålder av 84 år.

*Vi vänner till Thomas förenar oss
i sorgen med honom och hans familj.*

Hugo Mickelin

Familjenytt

Döda

Jenny Beipman, född den 28 september 1914 i Reval, avled den 12 dec. 1983 i Tumba.

Katarina Berggren, född den 16 okt. 1906 på Ormsö, avled den 9 dec. 1983 i Stockholm

Anders Bergström, född den 20 maj 1906 på Ormsö, avled den 23 nov. 1983 i Stockholms skärgård

Johannes Engman, född den 17 juli 1900 på Nuckö, avled den 20 nov. 1983 i Stockholm

Louis Voldemar Engman, född den 14 mars 1896 i Reval, avled den 17 dec. 1983 i Göteborg

Peter Grahn, född den 3 juli 1912 på Runö, avled den 7 januari 1984 på Lidingsö

Metella Grundsten, född Tanne i sept. 1914 på Ormsö, avled i nov. 1983 på Ormsö

ESTLANDSSVENSK HUNDRAÅRING

Mina Strömfelt förunnades ett långt liv. Hon fyllde 100 år två veckor innan hon lämnade detta jordiska. Här ses hon på sin sista födelsedag, omgiven av alla blommor hon då fick – det fanns buketter bl.a. från S.O.V. och Runöbornas förening. Som hon hade levat, dog hon, stilla och glad, på själva julaftonen. Tomas Dreijer tecknar här hennes minnesruna. – Foto Leif Strömfelt

Torsdagen den 8 december 1983 fyllde Mina Strömfelt i Stockholm 100 år. Hon är troligen den enda Runöbo genom tiderna som nått en sådan hög ålder.

Hon var född i en annan svenskort, byn Gutanäs på Nuckö i gården Luksa med familjenamnet Vestersten. Till Runö kom hon 1904 och gifte sig sedan med Isak Skallus, bosatt på östra

halvan av Skallusgården. I mitten på 1920-talet fordrade myndigheterna, att även runöborna skulle ha familjenamn (efternamn), därav namnet Strömfelt. Men i dagligt tal levde gårdsnamnet vidare med personnamnet "Skallus Mina".

Trots sin höga ålder var Skallus Mina klar i sin tankeverksamhet och hade verkligen ett bra minne. När jag våren 83 talade med henne i telefon om Runö sade hon: "Ja berjer bli gleimsk, så ja kumer ete hoen sumt meier heimafru-am". Jag svarade henne: "Det finns nog ingen 99-åring som har bättre minne än vad Du har."

Mina Strömfelt fick inte under så många veckor leva som hundraåring. Plötsligt lämnade hon detta jordeliv på julaftonseftermiddagen, efter att tidigare under dagen som vanligt ha varit pigg och kry, när hon hade besök av sina närmaste.

Det har berättats, att Mina Strömfelt under den senaste tiden ständigt längtade efter att bli hämtad av himlavagnen. Dagen för denna hemfärd blev kanske just den dag som hon hoppats att detta skulle ske, julafton, dagen före fridens och ljusets helg.

Tomas Dreijer

Paulina Kuremaa, född Friman den 16 febr. 1913 på Nuckö, avled den 20 dec. 1983 i Farsta

Agneta Pettersson, född Beckman den 29 juli 1902 på Ormsö, avled den 28 jan. 1984 i Norrköping

Mina Strömfelt, född Vestersten den 8 dec. 1883 på Nuckö, gift till Runö, avled den 24 dec. 1983 i Farsta

Agneta Söderberg, född Söderholm den 26 mars 1913 på Ormsö, avled den 12 dec. 1983 i Hejde på Gotland

Johan Waksam, född den 8 jan. 1910 på Ormsö, avled den 11 nov. 1983 i Stockholm

Hilda Westerman, född den 13 dec. 1903 i Rickul, avled den 27 okt. 1983 i Danderyd

Anders Westerström, född den 21 juni 1893 på Ormsö, avled den 17 jan. 1984 i Stockholm

Vår kära Syster

Katarina Berggren

* 16 oktober 1906

har idag lämnat oss

Hägersten den 9 december 1983

BRÖDER

Svägerska

Släkt och vänner

*Har somnat när sjukdomen
livslågan släckte.*

Tacksamt vi önskar Dig vila i frid

Min älskade Make
vår käre Far
Farfar och Morfar

Hans Friberg

* 25 februari 1895

† 6 november 1983

Älskad – Saknad

*Det kom en dag
en stilla vind
som smekte ömt
Din trötta kind
Liksom ett ljus
som blåstes ut
Din levnadsdag
har nått sitt slut.*

Vår kära Bror

Oskar Elfengren

* 19 augusti 1909

på Stora Rågö

† 5 november 1983

i Krokek

Maria Helmer Edvin

Vår kära Mor

Paulina Hallman

* 8 juni 1895

har i dag lämnat oss.

Enskede den 5 nov. 1983

Sörjd och saknad av

Emilia och Waldemar

Sylvia och Pekka

Algot

Inga och Lars

Lennart och Synnöve

Barnbarn

Barnbarnsbarn

Syster Lovisa

Släkt och vänner

Stor var Din kärlek

God var Din själ

Älskade Mor, Tack och farväl

Vår kära lilla Mamma
Mormor och
Mormorsmor

Mathilda Klingberg

* 9 november 1900

† 23 november 1983

har stilla insomnat

Elna och Harry

Erna och Karl-Edvard

Arne

Barnbarn och

Barnbarnsbarn

Släkt och vänner

*Du varmt och enkelt såg
på tingen.*

*Du god och rättvis var
som ingen.*

*Du varit nöjd med livets
lott,*

*I frid Du levat –
vila gott.*

Vi lyckönskar

95 år

Amanda Augusta Koppelman, född Engblom den 4 juni 1889, Vippal

90 år

Katarina Järnström, född Thomsson den 15 juni 1894, Ormsö

Gertrud Vidgren, född den 15 juni 1894, Ormsö

85 år

Olga Åkerblad, född den 5 juni 1899, Rickul
Elfride Jüriska, född Arend den 12 juni 1899, Reval

80 år

Katarina Alros, född Lindström den 8 april 1904, Ormsö

Alexander Sedman, född den 9 april 1904, Nuckö

Robert Lundberg, född den 10 april 1904, Rågöarna

Maria Brunberg, född den 13 april 1904, Rickul
Edmond Eugen Szabo, född den 21 april 1904, Budapest

Alexander Kask, född den 24 april 1904, Ormsö
Johannes Eduard Woogand, född den 29 april 1904, Reval

Elvine Luther, född Enggrön den 15 maj 1904, Rågöarna

Selma Vood, född Teppo den 17 maj 1904, Pärnau

Alfred Luks, född den 23 maj 1904, Rickul

Selma Sprenk, född Stamberg den 30 maj 1904, Reval

Linda Zeisig, född Rander den 9 juni 1904, Vippal

Agnes Olga Josefine Link, född den 22 juni 1904, Reval

Anders Vestersten, född den 28 juni 1904, Nuckö

75 år

Elisabeth Passvik, född Blomkvist den 1 april 1909, Runö

Eskil Lorentz

* 8 juni 1940

på Runö

† 14 januari 1984

i Täby

LOTTA

Mamma och Pappa

Systrarna

Övrig släkt och vänner

Vila i frid

*Omkring Dig vi stå,
Dina vänner.
I våra hjärtan är
Du evigt ung.
(H. Visnapuu)*

Ingeborg Marianne Mihkelsson, född Pöhl den 2 april 1909, Reval
Johan Vahlberg, född den 29 april 1909, Ormsö
Melita Puhang, född Neiman den 30 april 1909, Nuckö
Voldemar Tikerpuu, född den 1 maj 1909, Palivere
Irene Elisabeth Söderholm, född Grönström den 7 maj 1909, Nuckö
Alexander August Mählberg, född den 14 maj 1909, Rickul
Lars Friberg, född den 4 juni 1909, Ormsö
Helmi Markus, född Kukk den 11 juni 1909, Reval
Sofia Brunberg, född Brunberg den 14 juni 1909, Rickul
Irene Anny von Zur-Mühlen, född den 20 juni 1909, Hapsal
Ellen Klemmer, född den 25 juni 1909, Reval
Oskar Brunberg, född den 27 juni 1909, Rickul
Voldemar Ojast, född den 27 juni 1909, Taebla

70 år

Alma Eriksson, född Vikström den 12 jan. 1914, Ormsö
Elfride Branten, född Tegelberg den 12 april 1914, Rickul
Alfred Klement, född den 12 april 1914, Rågöarna
Aino Kabe-Rosen, född den 14 april 1914, Reval
Pauline Klement, född Grönlund den 15 april 1914, Rågöarna
Heinrich Raimond Pent, född den 20 april 1914, Reval
Alexander Friberg, född den 29 april 1914, Ormsö/Rågöarna
Johan Engdahl, född den 1 maj 1914, Ormsö
Maria Häggblom, född Massalin den 8 maj 1914, Ormsö
Axel Sedman, född den 17 maj 1914, Nuckö
Hans Grundsten, född den 20 maj 1914, Ormsö
Gunhild Michelin, född Karlsson den 22 maj 1914, Åland
Robert Gustaf Vesterberg, född den 30 maj 1914, Rickul
Edita Maria Sekonbon, född den 9 juni 1914, Nuckö
Robert Söderlund, född den 15 juni 1914, Rickul
Sigrid Elisabeth Eriksson, född Thomsson den 18 juni 1914, Rickul

65 år

Elmar Granberg, född den 1 april 1919, Nuckö
Gerda Hallman, född Schultz den 3 april 1919, Fellin
Helga Sallert, född Matsson den 4 april 1919, Reval
Johannes Peterberg, född den 8 april 1919, Ormsö
Gunnar Johannes Sjöström, född den 16 april 1919, Nuckö
Harald Talback, född den 18 april 1919, Reval
Johannes Rönnberg, född den 24 april 1919, Ormsö
Greta Malvina Stahl, född Ekman den 24 april 1919, Rickul
Rosine Åkerblad, född den 27 april 1919, Rickul

Endel Balder, född den 28 april 1919, Reval
Ilmari Johansson, född den 11 maj 1919, Nömme
Elfrida Rosalie Pärnaste, född Sekobon den 13 maj 1919, Nuckö
Agneta Rönnkvist, född Öman den 15 maj 1919, Ormsö
Richard Johannes Peedu, född den 17 maj 1919, Nuckö
Maria Andersin, född den 20 maj 1919, Ormsö
Ellen Elvira Schönberg, född den 20 maj 1919, Rickul
Edgar Emil Backman, född den 26 maj 1919, Nuckö
Leontine Heldring, född Stahl den 27 maj 1919, Rickul
Anita Niineraid, född Baombas den 29 maj 1919, Nuckö
Aino Tacking, född Turmela den 3 juni 1919, Dagö
Harald Mickelin, född den 6 juni 1919, Ormsö
Katarina Hector, född Andersin den 14 juni 1919, Ormsö
Ellen Ingrid Nordström, född Vikman den 19 juni 1919, Rickul
Elmar Gustaf Nyman, född den 22 juni 1919, Nuckö
Mihkel Sihver, född den 26 juni 1919, Dagö

60 år

Einar Arnold Koinberg, född den 1 april 1924, Rickul
Renate Lillepuu, född Niinemets den 1 april 1924, Neve
Evald Öman, född den 1 april 1924, Ormsö
Irene Sydman, född den 5 april 1924, Rågöarna
Evald Nordström, född den 12 april 1924, Vip-pal
Gottfrid Åkerblad, född den 12 april 1924, Rickul
Ivar Fridolf Brunberg, född den 13 april 1924, Rickul
Lina Märta Holm, född Lundre den 15 april 1924, Ormsö
Maria Karolina Rönnberg, född den 16 april 1924, Ormsö
Manfred Hamberg, född den 21 april 1924, Rickul
Silvia Ellen Klaman, född Freiman den 22 april 1924, Nuckö/Pärnau
Ellen Ingeborg Carlström, född Nyman den 25 april 1924, Rickul
Elsa Elfrida Gustafsson, född Mickelin den 25 april 1924, Ormsö
Gunnar Alrik Förberg, född den 27 april 1924, Ormsö
Elma Seflin, född Klaman den 1 maj 1924, Kor-kis
Emil Albert Alros, född den 3 maj 1924, Ormsö
Ingvar Linneberg, född den 10 maj 1924, Rickul
Konrad Stenman, född den 11 maj 1924, Nuckö
Gunnar Fredrik Nyblom, född den 15 maj 1924, Ormsö
Torgny Schönberg, född den 18 maj 1924, Rickul
Alide Katarina Boberg, född Vaksam den 25 maj 1924, Ormsö
Edit Svensson, född Schönberg den 26 maj 1924, Rickul

Edla Gullberg, född Lindquist den 29 maj 1924, Rågöarna
Ingvald Luks, född den 29 maj 1924, Odensholm
Johannes Lilja, född den 30 maj 1924, Ormsö
Hilda Maria Holmström, född Förberg den 2 juni 1924, Ormsö
Lea Gerdehag-Herodes, född Vildt den 4 juni 1924, Reval
Alida Maria Asplund, född den 5 juni 1924, Ormsö
Ethel Malle Sarrap, född den 6 juni 1924, Dorpat/Reval
Herman Treiber, född den 7 juni 1924, Rickul
Ellen Irene Wirén, född Koppberg den 10 juni 1924, Rickul
Gunnar Vesterblom, född den 19 juni 1924, Odensholm
Valter Vesterblom, född den 19 juni 1924, Odensholm
Norma Larsson, född Dyrberg den 23 juni 1924, Rickul
Maria Adele Mickelin, född Söderkvist den 28 juni 1924, Ormsö
Hjalmar Valentin Strandberg, född den 28 juni 1924, Runö
Edvin Johannes Sjöman, född den 29 juni 1924, Ormsö

50 år

Ester Rosilda Ekström född Laning den 2 april 1934, Nuckö
Eha Mathiesen, född den 6 april 1934, Nuckö
Uno Landis, född den 17 april 1934, Hapsal/Ormsö
Elvira Helena Dykström, född den 21 april 1934, Runö
Sven Olle Nyholm, född den 28 april 1934, Ormsö
Ingrid Ulla-Britt Städ, född den 28 april 1934, Ormsö
Stella-Elvine Greis, född den 4 maj 1934, Odensholm
Hilvi Lionella Vesterholm, född den 4 maj 1934, Rickul
Adele Mark, född den 13 maj 1934, Ormsö
Johannes Algot Slät, född den 13 maj 1934, Ormsö
Lembit Tomberg, född den 16 maj 1934, Hapsal
Hulda Maria Hammerman, född den 17 maj 1934, Ormsö
Lilian Solveig Pettersson, född Blee den 18 maj 1934, Rickul
Hilda Maria Thomson, född den 20 maj 1934, Ormsö
Ingvald Treiber, född den 22 maj 1934, Rickul
Elfrida Florina Hedman, född Mitman den 2 juni 1934, Nuckö
Ingrid Ahlström, född den 3 juni 1934, Ormsö
Elmar Lennart Åkerblad, född den 11 juni 1934, Rickul
Evi Deemus, född den 13 juni 1934, Reval
Frans Edgar Lillevars, född den 15 juni 1934, Nargö
Sven Vikman, född den 26 juni 1934, Reval
Enn Valdur Alkvist, född den 27 juni 1934, Ormsö
Paul Grave, född den 30 juni 1934, Reval
Henrik Olof Lilja, född den 30 juni 1934, Ormsö